

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპიკი

ქართული
ენების
საზოგადოებრივი
საზღვრის

№ 7

კვირა, 16 აპრილი

ქოველკვირული გაზეთი

ფასი წლის დამლევაძღის 3 მან.; ხუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ცფილისი, ფრეილინის ქ., № 5. ცფილფ. № 922.

სარჩმნი:—რა მიზეზია? ფ. გოგინაიშვილისა.—**ნაფიც მსახულ-**
თა სამართალი, ივ. ზურაბიშვილისა.—**ცხოვრება და ხელოვნება,** კ.
ა.—სა.—**თომას მოციქული,** ლექსი აკაკისა.—**ცეცხლითა და მახვილი-**
ლითა, სვ. ყ.—**ნისა—მიტინგები ინგლისში,** ს. ქარ.—ძისა.—**გალატა-**
კების თეორია, (იური გარდენის წერილიდან) თარგ. გ. კ.—სა.—**კეთი-**
ლი მთავარი, ეკ. გაბაშვილისა.

რ ა მ ი ზ ე ზ ი ა ?

ამ ორიოდ კვირის წინად განჯის გუბერნიის ერთ კუთ-
ეში—შუშის მაზრაში—მოხდა ისეთი ამბავი, რომელიც თა-
ვის შედეგით ჩვენთვის, ქართველებისთვის, განსაკუთრებით
აინტერესო და საყურადღებოა, მიუხედავად იმისა, რომ
რით იმ ამბის მსგავსი მოვლენა საქართველოს ცხოვრებაში
დღეს, საუბედუროდ, „არ ახალია,—ძველია“. „დამამშვიდე-
ელი“ რაზმი შევიდა შუშაში და თავისი მხედრული ძლიერება
ამაჩნია იქაურობას: გაისროლეს ზარბაზნები, დასწვეს სახლე-
ი და გააუბატურეს რამდენიმე ქალი. რაზმს მეთაურობდა
ვილაც პოლკოვნიკი ვევერნი, ხოლო გზას უჩვენებდა და „სა-
გმირო“ საქმეზე ამხნევებდა ვილაც მომრიგებელი შუამავალი
ერმოლავეი.

ეს არის შუშაში მომხდარი ამბავი. იგი ისეთის ხასია-
თისა არ არის, რომ ჩვენ, თავის თავზე უსაზღვრო ბარბა-
როსობის გამომცდელი ქართველები, გაგვაკვიროს და გა-
გვაოცოს. ამ ბოლო დროს ჩვენ იმდენი ძალმომრეობა გან-
ვცადეთ, რომ თითქო გრძობა დავეჩილუნგდა და ამის შემ-
დეგ ვერავითარი ახალი ბარბაროსობა ვეღარ გაგვაკვირვებს.
მაგრამ შუშის ამბავს თან მოჰყვა მძლავრი პროტესტი სომ-
ხის საზოგადოებისა, რომელმაც მიზანს კიდევ მი:ღწია, და
ჩვენთვის, ქართველებისთვის, ამ შემთხვევაში უფრო ეს პრო-
ტესტი არის საინტერესო და ჩვენც მარტო მისზე გვინდა მი-
ვაქციოთ მკითხველის ყურადღება.

როგორც კი რაზმმა ძალმომრეობა მოიმოქმედა, ადგი-
ლობრივმა სომხის ეპისკოპოსმა მაშინვე საპროტესტო დეპე-
შა აფრინა ნამესტნიკთან; სომხის ინტელიგენციამ დეპუტა-
ტთა გაუგზავნა ნამესტნიკს და აუარებელი დეპეშები სტუორ-
ცნა რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის გაზეთებს; სომხის ქა-
ლებმა დეპეშითვე მიმართეს ნამესტნიკის ცოლს ტფილისში
და იმპერატრიცას პეტერბურგში. ყველა ამ დეპეშებში სომ-
ხები სრულს თავისუფლებას აძლევდნენ თავის აღშფოთებულ
რჩობას, ამ საშინელ ბარბაროსობას ამცნობდნენ მთავრო-
ს და მთელ ქვეყნიერობასაც და ენერგიულად თხოულობ-
ნ დამნაშავეთა დასჯას. სომხური გაზეთები (რუსულსა და
იმხურ ენაზე) დაწვრილებით და დაუფარავად სწერდნენ შუშის
მოქმეცხოვრებათა აკლესიან-განადკურებაზე და იერიში მიჰქონ-

დათ პოლკოვნიკ ვევერნსა და შავრაზმელ ერმოლავეზე.
ერთის სიტყვით, მთელი სომხის საზოგადოება ფეხზე დადგა
და, ერთის გრძობითა და მისწრაფებით გამსქვალული, ენე-
რგიულად ითხოვდა სომეხთა შელახულ ღირსებისა და თავ-
მოყვარეობის დაკმაყოფილებას,—დამნაშავეთა სამართალში
მიცემას და ბარბაროსულ ძალმომრეობის მოსპობას.

მთავრობამ ვეღარ მოახერხა წაყრუება. ნამესტნიკმა მა-
შინვე გაგზავნა შუშაში კომისია, რომელშიაც სომხის ინტე-
ლიგენციის წარმომადგენელნიც იღებდნენ მონაწილეობას,
და დაავალა რაზმის მოქმედების გამოძიება. კომისიამ ადგი-
ლობრივ გამოიძია საქმე და დამტკიცებული ფაქტები ძალ-
მომრეობისა ნამესტნიკს აცნობა, რომელმაც ამის გამო, რო-
გორც ვაზ. „კავკაზი“ გვაცნობებს, შემდეგი განკარგულება
მოახდინა: „1. გაიგზავნოს განჯის გუბერნიაში საქირო ზო-
მების მისაღებად ნამესტნიკის თანაშემწე გენერალი მალამა;
2. პოლკოვნიკის ვევერნის რაზმის მოქმედების გამოძიება
მიენდოს სამხედრო გამოძიებელს ცეცე-ფონ-მანტიფელს,
და 3. მომრიგებელი შუამავალი ერმოლავეი დროებით დათხო-
ვნილ იქმნეს თანამდებობიდან და იმის საქმის გამოძიება მი-
ენდოს განჯის ვიცე-გუბერნატორს“.

ამ მდგომარეობაშია ჯერ-ჯერობით საქმე. დამნაშავენი
სამხედრო გამოძიებლის ხელში არიან და შეიძლება ვიფიქ-
როთ, რომ სამართალში მიცემა არ ასცდებათ. დღეს-დღეო-
ბით კი ამ გამოძიების დანიშვნამ ის ნაყოფი მოიტანა, რომ
ხსენებულ მაზრაში ჯარის ძალმომრეობა მისწყდა და აღარ
ისმის, რომ კახაკთა რაზმი წინანდებულად განაგრძობდეს
თარეშობასა და ხალხის აკლესას.

ასეა ეს სომხებით დასახლებულ განჯის გუბერნიის პრო-
ვინციაში. ახლა გადავხედოთ საქართველოს და ვავითვალის-
წინათ ის საშინელი ამბები, რომლებიც ხდებოდა და დღეს-
აც ხდება ჩვენს სამშობლოში. არა თუ რამდენიმე სახლი, არამედ
მთელი სოფლები და ქალაქები გადასწყდა და განადგურა
ჯარმა ქართლსა და დასავლეთ საქართველოში. კახაკებმა და
სალდათებმა გასძარცვეს და განუკითხავად დახოცეს თვით
მთავრობის თვალწინ უმწეო და უბრალო ხალხი, ასობით
გახრწნეს და გააუბატურეს ქალები. ახლაც დღე ისე არ ლ-
დამდება და არ გათენდება, რომ ახალ-ახალი გულის შემზა-
რავი ძალმომრეობა არ ჩაიდინონ ჩვენში კახაკებმა და სალ-
დათებმა ქალებზე. ერთის სიტყვით, ჩვენში დღეს ველურობის
იმდენი მაგალითებია, რომ მათთან შუშის მაზრის ამბავი სა-
ხსენებელიც კი არ არის, ასე რომ, თუ შუშაში მომხდარი
ძალმომრეობა იყო აღსანიშნავი და ყურადღების ღირსი,
მით უფრო აღსანიშნავი და საყურადღებო უნდა იყოს ის
აუწვერელი უმსგავსოება, რომლის მსხვერპლად გამხდარია
მთელი ქართველი ხალხი.

მაგრამ საქმეც ის არის, რომ ეს არ ხდება და საქართველოს აკლდება აწიოკებას და მურტლად გათვლას არაინ ყურადღებას არ აქცევს. შუშაში რამდენიმე სხლის გადაწყვეთ და ათიოდე ქალის გაუპატურებამ ძალუმი პროტესტი და სწრაფად გამოძიების დანიშნა გამოიწვია, ხოლო მთელი საქართველოს დარბევამ და ასობით ქართველ ქალების გახრწანა და ზნეობრივ შეურაცხყოფამ ჩემდ ჩაიარა, — არც შესაფერი პროტესტი და არც გამოძიება ჯერ არსად სჩანს.

შუშის ამგებზე სომხური გაზეთები ყველაფერს დაუფარავად სწერდენ და მთავრობას არც კი უფიქრია ამის გამო მათ წინააღმდეგ რეპრესიულ ზომების მიღება. ჩვენში კი... მაგრამ განა არ იცოთ? ჩვენში „ცნობის ფურცელში“, როცა თფიციალურად მოსთხოვეს, დაურღვეველი საბუთები წარუგდინა მთავრობას ჯარის ძალმომრეობის დასამტკიცებლად. გამოძიების დანიშნის მაგიერად, მთავრობამ გაზეთი დახურა და რედაქტორს გადასახლება მიუსაჯა. შუშაში მთავრობის კომისიები იგზავნება საქმის გამოსაძიებლად, აქ კი გამოძიებლის როლის აღმასრულებელ გაზეთის ძალად აჩუმებენ და რედაქტორს აღმინისტრაციულ წესით სხვაგან ასახლებენ.

შუშის ამგებისთვის სომხებს აღმოაჩნდათ ეპისკოპოსი აშოთი, რომელმაც ენერგიულ პროტესტით მიმართა მთავრობას. ჩვენც გვყავს ეპისკოპოსები, რომელნიც იმავე სარწმუნოებაზე ლოცულობენ, რომელზედაც მეფე და მისი მხედრობა. მაგრამ ქართველ ქალების გაუპატურებამ ვერც ერთი ქართველი ეპისკოპოსი საპროტესტოდ ვერ ამხედრა.

სომხებში აღმოჩნდენ ისეთი ქალები, რომლებმაც სომეხ ქალთა წარმომადგენლობა იკისრეს და აღშფოთებულის გრძნობით თვით იმპერატრიცასაც კი მიწაზე მფარველობის სათხოვნელად. ჩვენ კი გვყავს ისეთი ქალებიც, რომელთაც პირადი ნაცნობობაც კი აქვთ ხელმწიფესთან და იმპერატრიცასთან. ეს ქალები არ არიან არც სოციალისტები, არც რევოლუციონერები; ისინი უარს არ ჰყოფენ ხელმწიფობას, მონარქიას, არ ეტრფიან რესპუბლიკას, — მაშასადამე, პრინციპიალურად ისინი ვერ იქნებიან წინააღმდეგნი ტახტისადმი მიმართვისა და ხელმწიფესთან თხოვნის გაგზავნისა. როცა უკიდურესი შემარცხენე უარყოფს მთავრობისადმი თხოვნით მიმართვას, ეს ადვილი გასაგებია, მაგრამ ასეთივე უარის ყოფა არ შეუძლია ისეთ დაძმანს, რომელიც ძირითადად არ უარჰყოფს თვით ამ მთავრობას, და ასეთი ქალები — და მამაკაცებიც — ჩვენში საკმაოდ ბლომად მოიპოვებიან. მიუხედავად ამისა, ქართველ ქალებში არ აღმოჩნდა არც ერთი მანდილოსანი, რომელსაც, თავის დების გაუპატურებით აღშფოთებულს, ხმა ამოეღო და, თუ პროტესტი არა, სომეხ ქალებსავე თავისი აღშფოთება მიანიც გამოეთქვა და დედაკაცთა ნამუსისათვის მფარველობის სათხოვნელად მიანიც მიქცეულიყო უმაღლეს მთავრობის წარმომადგენელთა წინაშე.

სომხებმა სადებუტაციო პირებიც იშოვნეს თავიანთ წრეში ნაშესტნიკთან გასაგზავნად, რომლებმაც მთელი სომხის საზოგადოების აღშფოთება დაუფარავად გადასცეს კავკასიის მთავრობის უმაღლეს წარმომადგენელს. ჩვენშიაც არიან ისეთი წრეების კაცები, რომელნიც შინაურულად სადარბაზოდაც დადიან ნაშესტნიკის სასახლეში. იმთ დაუბრკოლებლად შეეძლოთ თავიანთი გრძნობა ქართველ ხალხის გაბიაბრუების გამო გამოეთქვათ მთავრობის წინაშე, რომლისგანაც ურთიერთობითა და დამოკიდებულებით განშორებულ-განცალკევებულნი არ არიან. მაგრამ აქაც, ამ წრეშიაც, ჩვენი ხალხის-სურ შეურაცხყოფის გამო პროტესტის ჩამოაჩუმიც კი არ

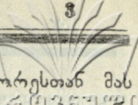
გაისმა, ქართველ ქალთა ტირილმა და მოთქმამ, მოუხდელი მოვალეობა ვერ გაახსენა.

შუშაში მოხდარმა ძალმომრეობამ მთელი სომხის ინტელიგენცია და საერთოდ საზოგადოება დასძრა და გაღმოსებული ფეხზე დააყენა. იქ შეიქმნა ძლიერი საზოგადოებრივი აზრი, ერთნაირ ეროვნულ გრძნობა — შემეცნებაზე დამყარებული, რომელიც ადგილობრივ კალაპოტიდან გადმოვიდა და დაუშრეტელ ნაკადულად მოედვა მთელ ქვეყნიერობის ყურნალ-გაზეთებს. ჩვენც გვყავს ინტელიგენცია, რომლის წევრებმა წერაც იციან, კითხვაც და თავის ხალხის უბედურობის აწერა და მოწინავე კულტურულ ხალხთათვის გადაცემა შეუძლიათ. მაგრამ აქაც იგივე გულგრილობა და უმოქმედობა გამოძვლანდა...

ერთის სიტყვით, როგორც და რა მხრივაც უნდა შევხედოთ საქმეს, ყოველთვის იმ დასკვნამდე მივდივართ, რომ ქართველობაში არ სჩანს ის ძალა, რომელიც მთელი ერის ხალხისნურ ცხოვრების მაჯის ცემის გამომხატველია, რომელიც ხალხის ეროვნულ ტკივილსა და სულის კვეთებას გამოსთქვამს.

რით უნდა ავხსნათ ის საკვირველი განსხვავება, რომელიც ამ შემთხვევაში ემჩნევა ქართველობას და სომხობას? რა არის მიზეზი, რომ საქართველოს საშინელ უბედურობას ასე უმონაწილოდ შეესქმერით ყველანი და, თითქო ყოველგვარი იმედი, გრძნობა და ცნობიერება გაგვეკრობიაო, ხმას არ ვიღებთ და არავითარ საქმიანობას არ ვიჩენთ? რა მიზეზით უნდა ავხსნათ, რომ ისეთი მოვლენა, რომელიც მთელ სომხობას ფეხზე აყენებს და სამოქმედოდ ამოძრავებს, ჩვენ პასიურ, უმოქმედო მდგომარეობაში გვეტოვებს და ხალხისნურ სიცოცხლის მაჩვენებელ ენერგის არ გვაძლავდებინებს? რა მიზეზია, რომ ადგილობრივი მთავრობა სომხებს „ცერემონიას“ უწევს. შუშის მხარაში ქალების გაუპატურების საქმის გამოსაძიებლად კომისიებს ნიშნავს, ხოლო საქართველოს დაბა-სოფლებში არა თუ კომისიას არ აგზავნის, არამედ ქართველ ქალთა გაუპატურების შესახებ კორესპონდენციების დაბეჭდვისთვისაც კი ქართულ გაზეთს ხურავს და რედაქტორს ტულისიდან ასახლებს?

შეიძლება სომხების მტეი სიფხილვე ამ შემთხვევაში ვინმე იმ გარემოებით ახსნას, რომ ჩვენი მშობლები ნივთიერად უფრო შეძლებული არიან და მათ ნასწავლი კაცებიც ბლომად ჰყავთ, რომელთაც შეუძლიათ თავიანთ ეროვნულ საჭიროების გამო მსურვალე და ენერგიული ავტაცია გასწიონ, როგორც ადგილობრივ, ისე კავკასიის საზღვრებს გარეშეც. უეჭველია. მრავალ რიცხვოვან ინტელიგენციის ყოლას იმ საგნისთვის, რომელსაც ჩვენ აქ ვეხებით, თვალსაჩინო მნიშვნელობა აქვს. სომეხ ინტელიგენთა წრეები ბლომად მოიპოვებიან, როგორც რუსეთში, ისე საზღვარგარეთაც. რუსეთის თითქმის ყველა სატახტო გაზეთებს ჰყავთ სომხებში ახლობელი თანამშრომელნი, რომელნიც, რასაკვირველია, თავიანთ ხალხისნურ გაჭირვების დროს ენაზე კლიჭეს არ დიდებენ და თავიანთ გაზეთებს მასალად სომეხთა საქმეებს ბლომად მიაწვდიან. მაგრამ, ჩვენის აზრით, მარტო ინტელიგენციის არსებობის აღნიშვნა არაა საკმარისი აქ აღძრულ საკითხის გასარკვევად. ინტელიგენციის არსებობა ხალხისნურ გაჭირვების დროს რომ უეჭველად საქმიანობის გამოიწვევი იყოს, ქართველობა ისე არ უნდა შესქმეროდეს საქართველოს ახლანდელ აკლებას და შეურაცხყოფას, როგორც იგი ამას დღეს სჩადის, ვინაიდან ნასწავლი კაცები, რომელთაც ინტელიგენტები შეიძლება ვუწოდოთ, ქართველებშია

მოიპოვებინან. ჩვენ სწორედ იმ საკითხს ვარკვევთ, თუ რა მიზეზია, რომ სომეხთა გაქირვების დროს მათი ინტელიგენცია ხმას იღებს და დაუღალავ საქმიანობას ეწევა, ხოლო ჩვენი კი დამბლა დაცემულსავით გაჩერებულია. ცხადია, ინტელიგენციის მოქმედება თუ უმოქმედობა ამ შემთხვევაში რაღაც უფრო ღრმა გარემოების შედეგი უნდა იყოს, და ჩვენც სწორედ ამ გარემოების აღმოჩენა და გარკვევა გვწადიან.

ზოგი, ალბათ, იმასაც დასახელებს მიზეზად, რომ რევოლუციონურ მოძრაობაში სომეხებს მონაწილეობა არ მიუღიათ და ამიტომ მათ მთავრობა მეტის „ცერემონიით“ და დაზოგვით ეპყრობათ. უქვევლია, ამ გარემოებასაც აქვს თავისი მნიშვნელობა, მაგრამ იმდენი მაინც არაა, რომ იგი საკმარისი იყოს საგნის საგნებით ასახსნელად. სომეხები არა თუ ახლა, ოქტომბრის შემდეგ, არამედ წინადაც არ ეწვეოდნენ რევოლუციონურ მოძრაობას, —საეკლესიო მამულების დასაბრუნებლად გაწეული ტერორი რევოლუციონურ მოძრაობად არ ჩაითვლება, —მაგრამ მთავრობა მათაც სჩაგრავდა და ავიწროებდა ეროვნულად. ახლაც ზარბზნების და კახაეების გაგზავნა სომეხებით დასახლებულ ზოგიერთ პროვინციებში არ ამტკიცებს მაინცა და მაინც მთავრობის დიდ შეგობრულ გრძობას სომეხების მიმართ. და თუ, მიუხედავად ამისა, მთავრობა მათს პროტესტს ყურადღებას აქცევს და იძულებულია თავის აგენტების მოქმედების გამო გამოძიებაც დაიწმინს, ამის მიზეზი უნდა ვეძიოთ არა მარტო იმ გარემოებაში, რომ სომეხები რუსეთის საერთო რევოლუციაში არ იღებდნენ მონაწილეობას და ამიტომ მათ მთავრობა თავზე ხელს უსვამს, არამედ უფრო იმაში, რომ სომეხთა პროტესტი, როცა იგი მათს საერთო ეროვნულ საქმეს შეეხება, ყოველთვის მძაფრი და ერთსულოვანია, და მასში გამოიხატება მთელი ხალხის გაერთიანებული ეროვნული ძალა, რომლისთვისაც ანგარიშის გაწევა მთავრობას საქიროდ მიაჩნია. ეროვნული თვითშეგნება დიდად განვითარებულია ყოველ სომეხში, —როგორც ინტელიგენციაში, ისე დაბოი ხალხშიაც, და ეს თვითშეგნება ეროვნების დაცვის საქმეში აერთიანებს ხალხის ყველა კლასსა და წოდებას და აძლევს დიდ ზნობრივ ძალას. ყოველ მათს ეროვნულ პროტესტსა და მოთხოვნილებას.

ამ ზომის ეროვნული თვით-შეგნება და ერთსულოვნობა არ არსებობს ქართველებში. ესაა მიზეზი, რომ საქართველოს შეუბრალდებელი აკლება და ზნობრივად გასრესა ხმა-მალალ პროტესტს არ იწვევს ქართველობაში; ეგვევა მიზეზი, რომ მთავრობა, რომელიც არავითარ გაერთიანებულ ეროვნულ ძალას და შეთანხმებულ მისწრაფებას არ ხედავს ქართველებში, ყურადღებას არ აქცევს ჩვენში ჯარის მხრით ჩადენილ ისეთ საზიზღარ საქმეებს, რომელთათვისაც თვით იმავე მთავრობის მიერ შექმნილ კანონებით კატარგავა სასჯელად დაწესებული.

ესაა ფაქტი, რომელიც დღესავით ცხადი და ნათელი არის. მაგრამ ფაქტის აღნიშვნა არ ნიშნავს კიდევ მის ახსნას და გარკვევას. რომ ეროვნული მისწრაფება, რომ ხალხოსნური ერთსულოვნობა ქართველებში შედარებით მცირე და სუსტია, — ამას ყველა ხედავს, მაგრამ იმას კი, თუ რა და რა გარემოება უწყობს ხელს ამ სიმცირესა და სისუსტეს, — ეფიქრობთ, — ყველა ვერ ამჩნევს და ვერც ხედავს. ამიტომ საგნის ამ მხარეზე ყურადღების მიქცევა და მისი გათვალისწინება ჩვენთვის განსაკუთრებით საგულისხმიერო და სასარგებლოა.

ჩვენი ცხოვრება ძალიან გვიან გამოვიდა ფეოდალურ ურთიერთობის კალაპოტიდან. მაშინ, როცა ეკონომიურად

ყოველი სოფელი განცალკევებული იყო და მეორესთან მას თითქმის არაფერი არ აკავშირებდა, როცა ხალხი მხოლოდ ყმურ უღელში იყო გაბმული და სწავლა-განათლების არა იცოდა რა, ეროვნული თვით-შეგნება და თვით-გამორკვევა, რასაკვირველია, მასიურ ხასიათს ვერ მიიღებდა. ის მამული-შვილური გრძობა, რომელსაც დამღერდნ ჩვენი მგოსნები მწერლობაში, სრულებით უცნობი და გაუგებარი იყო ხალხის დიდ უმრავლესობისთვის. მასთან თვით მამული-შვილობის ქადაგებას მაშინ აკლდა გარკვეული რეალური შინაარსი, მასში არ იყო გატარებული მშრომელ ხალხის ცხოვრების ინტერესები, და, ამგვარად, იმდროინდელ ეროვნულ იდეის ხალხში უკარგავდა ნიადაგს რეალულ ცხოვრების განუვითარებლობა და თვით ამ იდეის არსებითი ბუნდოვანობაც.

ეროვნულ თვითცნობიერების გაძლიერებას ნიადაგი მიეცა მხოლოდ მაშინ, როცა ჩვენს ცხოვრებას დაეტყო მოქალაქობრივობა, როცა შესამჩნევად დაიძრვა ძველებური კარჩაქეტლობა და განვითარდა თანამედროვე რეალური საზოგადოებრივი ურთიერთობა და დამოკიდებულება. ვაქრობა, მრეწველობა, საერთოდ აღებ მიცემობა ყველას გარედ სდევნის კარჩაქეტალ ოჯხიდან. ცხოვრების ახალი მოთხოვნილება აუცილებლად ხდის სკოლების გაძრავლებას და სწავლა-განათლების გავრცელებას. და, ამგვარ პირობებში, ადამიანი ბევრ ისეთ რამეს ხედავს, რასაც წინეთ ვერ ამჩნევდა და ვერც გრძობდა. ცხოვრების პირობების გართლებების გამო უკანასკნელ ყრუ სოფლის გლეხისთვისაც კი წინანდელზე უფრო საქირო შეიქმნა წასვლა-მოსვლა, ქალაქურ ცხოვრების გაცნობა, სხვა და სხვა ჯურის ხალხთან შეხვედრა, სასამართლოებში თხოვნით მიმართვა, ადმინისტრაციასთან და სხვა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებებთან საქმიან დამოკიდებულების გაბნა და სხვა. და ასეთ გარემოებაში აუცილებლად იწყება ადამიანის ეროვნული თვით-გამორკვევა. ჯერ ერთი სხვა და სხვა ჯურის ხალხთან შეხვედრა და მათ წრეში დროებით მოქცევა პსინოლოგიურის აუცილებლობით იწვევს თვითგამორკვევის პროცესის დაწყებას. გარდა ამისა ცხოვრების სინამდვილესაც ძალი უნებურად უნდა დაეყენებია თითოეული ქართველი ეროვნულ თვითგამორკვევის გზაზე. სასამართლოში, სკოლაში, ადმინისტრაციაში, ყოველ სახელმწიფო დაწესებულებაში რუსეთის არ მცოდნე გლეხს და მუშას თარჯიმანი უნდა ეძებნა, გარუსების პოლიტიკას, რომელსაც მოურიდებლად და დაუნდობლად ეწვეოდა ჩვენში რუსეთის მთავრობა, ბრძოლა კი უნდა გამოეთხიზლებია და თვალები გაეხილებინა.

მაგრამ ასეთ ხელის შემწყობ პირობებში ჩვენმა ინტელიგენციამ ვერავითარი იდეური უმოქმედებათი ძალა ვერ გამოიჩინა. მას აზრადაც არ მოსვლია, ხალხს დაახლოვებოდა და ცხოვრების ხელის შემწყობ ნიადაგზე შესაფერი შემეცნება განევითარებია და ხალხში ეროვნული ცნობიერება აემალღებია. იმან კამინეტებში მოიკალათა და ბანკებსა და სხვა მსგავს თბილ ალაგებთან დაწესებულებებში „მოღვაწეობით“ ლამობდა ვითომ ქართველ ხალხის გაბედნიერებას. ამგვარ „საქმის ხალხს“ გამოეთიშა მხოლოდ მცირე ნაწილი მეტად ენერგიულ და მტკიცე რწმენით აღჭურვილ ახალგაზდათა, რომელნიც პირდაპირ ხალხის მშრომელ ელემენტს დაუახლოვდნ და მას გონებრივად განვითარებას შეუდღენ. ეს გახლდათ მაშინდელი „მესამე დასელები“ და ახლანდელი სოციალდემოკრატები. ამ პატარა

ჯგუფმა თავის მაგალითით ყველას დაუმტკიცა, თუ რა დიდ საქმის შესრულება შეუძლია. თვით ხალხთან დაახლოვებას და ხალხთან ერთად განსახლებულ სახელმძღვანელო გემებისა და იღვის მიხედვით მოქმედებას. ამ ახლებითი წლის განმავლობაში წინანდელი პატარა ჯგუფი საქმაოდ მრავალ რიცხვოვან პარტიად გადაიქცა.

მკითხველმა უჩვენოდაც იცის, თუ როგორ უცქერის ეროვნულ საკითხს ჩვენებური სოციალდემოკრატია, და ამიტომ ადვილად წარმოიდგენს, რომ იგი არა თუ გამლგიძებელი ეროვნულ გრძობა-ცნობიერებისა, არამედ ყოველგვარ „ნაციონალიზმის“ დაუნდობელი მტერი იქნებოდა. ჩვენებური სოციალდემოკრატები აღიარებენ, „რომ პროლეტარს სამშობლო არა აქვს“, რომ „ეროვნული საკითხი“ ბურჟუაზიის ინტერესების დასაცმაყოფილებლად შეთხზული ზღაპარია, რომ არსებობს მხოლოდ კლასობრივი ბრძოლა და არა არს რა გარეშე ამ ბრძოლისა. სანამ ხალხში მარტო ისინი ეწეოდნენ პარტიულ პროპაგანდას, ქართველი სოციალდემოკრატები მაინცა და მაინც არ იყვნენ ამხედრებული „ნაციონალიზმის“ წინააღმდეგ, მაგრამ როგორც კი გამოჩნდა ერთი ახალი პარტია, რომელმაც ეროვნულ საკითხსაც მიაპყრო ყურადღება, იმათ მაშინვე მთელ თავის პროპაგანდისტულა ლაშქრის მობილიზაცია მოახდინეს და ყველაფერს „ეროვნულს“ სასტიკი ომი გამოუცხადეს. ნაციონალურ იღვის გასაბაბრებლად და ხალხში მისდამი ნდობის დასაკარგავად ისინი არ ერიდებოდნენ საშუალებების სიფაქიზეს, არ ერიდებოდნენ სიყალბის გავრცელებასაც. კახეთის ერთ სოფელში, მაგალითად, შარშან ერთი სოციალდემოკრატის პროპაგანდისტი ასე უხსნიდა ხალხს, თუ რას ნიშნავს ეროვნული ავტონომია:

— რუსეთში 130 მილიონი ხალხია, რომელიც დატვირთულია აუტანელ გადასახადებით. მთელი ეს ფული იხარჯება მეფის სასახლეზე და მაინც არ ჰყოფნის. 130 მილიონი ხალხი ვერ უძლებს ერთი მეფის შენახვას, და აბა წარმოიფინეთ, თქვენც რომ ცალკე ერთი მეფე დაგიყენონ, განა შესძლებდით მის ჩვენას?

— ვერა, შენი ქირიმე, ვერ შეეძლებდით, — იგრიანდებოდა ხალხი.

— და აი, ხომ ხედავთ, ვერ შესძლებდით. ავტონომია კი მეფობის შემოღებას ნიშნავს. ავტონომისტებს უნდათ საკუთარი მეფე დაგინიშნონ და გარჩეიონ ქართველებს!

— არ გვინდა ავტონომია! ძირს ავტონომია!.. ყვირის ხალხი.

თქვენ იტყვი, ასე ცარიელ სიტყვით ხალხი როგორ დაიჯერებს რამესო. სცდებით, — გაუნათლებელი და გონებრივად მოუმზადებელი ადამიანი ხშირად ისეთ რამეს დაიჯერებს და ირწმუნებს, რაც ცოდნის საფუძვლით სრულიად დასაჯერებელი არაა. ამ შემთხვევაში მის დაჯერებას რწმენა და მისწავლებლისადმი ნდობა უდევს საფუძვლად და არა ლოგიკური ანალიზი და ცოდნა. ამის მაგალითსაც მოგახსენებთ. შარშან გურიის ერთ დაბაში სახალხო კრება იყო გამართული, სადაც ერთმა ჟურნალისტმაც ილაპარაკა და, სხვათა შორის, სთქვა, რომ ამ საგანში (დასახელო) მარქსი შესცდოა. წამოვარდა ერთი იქ დამსწრე გლეხი და კინაღამ თავიბირი დამატერია: როგორ, მარქსი როგორ შესცდებოდაო? და რა გგონათ, — იცოდა იმ გლეხმა, თუ ვინ ან რა იყო მარქსი?

ამგვარად, ვაცხარებულ პროპაგანდის წყალობით, საქმე იქამდის მივიდა, რომ ყველგან, სადაც სოციალდემოკრატებს ფეხი მაგრად ჰქონდათ მოკიდებული, „ქართველი“ და „ნა-

ციონალისტი“ სალანძღავ სიტყვად გადაიქცა გურული გლეხი მეორეს „ნაციონალს“ დაუძახებდა, როცა მისი შურა-რაცხყოფა უნდოდა. თვით ჩემს სოფელში, როგორც ვაღმომცეს, ერთი ჩემი მეზობელი გლეხი სულიერ სასაწიკვითილებას ეძღვებოდა თურმე იმისგამო, რომ მას ვაღაქამ „ნაციონალი“ დაუძახა. „როგორ ავიტანო ასეთი შეურაცხყოფაო, — ამბობდა ის გულუბრყვილო ადამიანი, — ვის რა დაუშავე, რომ ასეთს ჩირქი მომცხეს, — ნაციონალი დამიძახესო“. და ან კი რა გასაკვირი? მე ვიცი, რომ ამ კაცს და მასთან ერთად ათას სხვასაც პროპაგანდისტი ს-ფელში მთელსათობით აძახებდა: „ძირს ნაციონალისტებო“.

ღიად „ნაციონალისტი“ სალანძღავ სიტყვად გადაიქცა, და ისიც სად? ჩვენში, სადაც არ მოიპოვება არც ერთი მწერალი, არც ერთი ადამიანი, რომლის „ნაციონალიზმი“ ეროვნულ თავისდაცვის ფარგალს გადადიოდეს! სწორედ სა-არაკოა ის შეფოთიანი ამხედრება, რომელიც ჩვენ ვიხილეთ სოციალდემოკრატების მხრით წარსულ წელს ეროვნულ საკითხის შესახებ კამათის დროს. ავტონომიებით ყვიროდნენ: „ძირს ავტონომიაო“ და ასეთი ყვირილი მათ იდეოლოგებს ახარებდა და პირზე სიამოვნების ღიმილს ჰგვრიდა.

ეს იყო ქილაქში, სადაც ასე თუ ისე პარტიის უფრო შეგებებული წევრები არიან. სოფლებში ხომ ყოველ უვიცობას დიდი ასპარეზი აქვს და სოციალისტურ მოძღვრების გარყვნასაც ასპარეზი დაურჩა. გურიაში, სხვათა შორის, ლოზუნგი იყო: „ძირს ნასწაველი კაცებო“, ქართლში: „განადგურება თავადაზნაურებს და მღვდლებსო“, ხოლო თუ როგორ ემოდა დილექტიკაში გაუწიფველ ქართლელ გლეხს სიტყვა „განადგურება“, ეს ადვილი გასაგებია. ევროპიდან ქართლში გადმოტანილმა სოციალიზმმა ანარქიზმში შესტოპა და გატერორისტ-განანარქისტადა.. აღარავინ იცოდა, ვინ ვისა და რისთვის ჰკრავდა ტყვიას და საიქოს გაასტუმრებდა..

ყოველ რევოლუციონურ მოძრაობას ბნელი მხარეებიც თან ახლავსო, იტყვი თქვენ. მართალია, მაგრამ ფაქტი მაინც ამით არ იცვლება. და ასეთ გარემოებაში, განა გიკვირთ, რომ დღეს, ამ საერთო ხალხოსნურ გაპირვების დროს, ეროვნული ერთსულოვნობა არ ეჩნევა ქართველობას? განა გიკვირთ, რომ მთავრობაც, ხედავს რა ჩვენს დაქსაქსულობას და ერთმანეთის ქამობას, აინუნში არ იგდებს ჩვენს გათელვას? მაგრამ აქ გასაკვირი არა არის რა. აბა რა ზნეობრივი ძალა უნდა დაუყენოს წინ ვინტოვკებით შეიარაღებულ მთავრობას ეროვნულ შეურაცხყოფისთვის საპროტესტოდ ისეთმა ხალხმა, რომლის სხვა და სხვა ჯგუფები ერთმანეთთან ვერაფერში ვერ შეთანხმებულან?

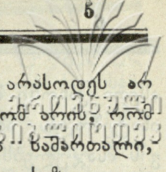
ასეა ეს დღეს. ასე იქნება ხვალაც? ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ — არა, ვინაიდან გვეჯერა, რომ ის ზემოხსენებული გურული გლეხიც ვაიგებს ოდესმე სიტყვა „ნაციონალის“ ნამნიშნელობას და შეურიგდება თავის „შურაცხყოფას“...

ფ. კოკიაშვილი.

ნაშვის მსაჯულთა სამხრითალი

III

თუ კანონი სრულებით არ შეეფერება თავის დროს, ნაფიცი მსაჯული ამართლებს სამართალში მიცემულ დამნაშავეს და ამით უჩვენებს კანონმდებელს, რომ ეს კანონი უნდა გაუქმდეს. როდესაც კიდევ რაიმე დანაშაულისათვის სასტიკი სასჯელი ნაჩვენები კანონში, ნაფიცი მსაჯული ან სრულებით ამართლებს ბრალდებულს, ანა და სასჯელის შემცირე

ბას ბძანებს თავის განაჩენში და ამრიგად განმარტავს, რომ არსებული სასტიკი კანონი უნდა დარბილდეს.

მიუმატეთ ყველა იმას, რაც წინა დეკრეტით ნაფიც მსაჯულთა სამართლის შესახებ, ისიც, რომ ნაფიცი მსაჯული არ ეძებს არავისაგან არც დაჯილდოვებას და არც წარჩინებას, რომ მს არაფრისა და არავის შიში არ აქვს, რადგან დროებით არის მოწოდებული მოსამართლის როლის აღსასრულებლად, რომ, ერთის სიტყვით, ის სრულებით დამოუკიდებელია ყველაფრისა და ყველასაგან, და ადვილად წარმოიდგინეთ მთელს მის უპირატესობას და უმჯობესობას სახელმწიფო მოსამართლესთან შედარებით.

აქ გაკვირებ უნდა შევინიშნოთ, რომ ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ზოგ მხარეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის დღევანდელ ჩვენს მდგომარეობაში. ყოველ ხალხს თავისი კანონმდებელი ჰყავს და, რა თქმა უნდა, ყოველი კანონმდებელი, ცუდად თუ კარად, იცნობს თავის ხალხს და იცის მისი ცხოვრება, მისი შეხედულებანი და მოთხოვნები. ამიტომ, ცუდად თუ ბევრად, მისგან შეთხზულ კანონებში გამოიხატება ის შეხედულება დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ, რომელიც მის ხალხს აქვს და, ამრიგად, რაც უნდა ცუდი კანონმდებელი ჰყავდეს თავისუფალ ხალხს, მის კანონებსა და ცხოვრებას შორის მანცა და მანც არსებობს როგორიმე შეთანხმება. სულ სხვა არის ჩვენსავე დამონებულ ხალხის მდგომარეობა. დამონებულ ხალხს არა ჰყავს თავისი კანონმდებელი, — მისი კანონმდებელია იმ ხალხის კანონმდებელი, რომლისგანაც იგი პოლიტიკურადაა დამოკიდებული; მისი კანონია გაბატონებულ ხალხის კანონი. ცხადია, რომ ეს კანონი, გაბატონებულ ხალხის ცხოვრებასთან შეთანხმებული, სულ უცხო უნდა იყოს დამონებულ ხალხსათვის. და ამიტომ, თუ ნაფიცი მსაჯული თავის განაჩენით ასწორებს კანონებს და გზას უჩვენებს კანონმდებელს, მით უფრო საკიროა ასეთი სამართალი დამონებულ ხალხისათვის.

ჩვენ ვეცადეთ გვეჩვენებინა მკითხველისათვის ნაფიც მსაჯულთა სამართლის უპირატესობა, მისი უმჯობესობა სხვა სახის განსაზღვრებებსაგან შედარებით აქდავსდებოდა მხოლოდ რომ იქ, სადაც შემოდებელია ნაფიც მსაჯულთა სამართალი ანუ „სინი დისის სამართალი“, როგორც მას უწოდებენ, მან ყველგან ვაამართლა ხალხის იმედი და სწორედ ნამდვილი სამართალი გაუჩინა ხალხს. ჩვენში ხშირად მოხდება, რომ სასამართლო ამართლებს და უდანაშაულოდ აღიარებს ისეთს ბრალდებულს, რომელსაც საზოგადოება ნამდვილ დამნაშავედ და სასჯელის ღირსად იცნობს. ამგვარ შემთხვევაში ხშირად გვემის ხოლმე მოსამართლეების შესახებ საყვედური, — თავიანთ მოვალეობას რიგთანად ვერ ასრულებენო, არა იცინა რაო და სხვ. ზოგჯერ ასეთი საყვედური საფუძვლიანიც არის, მაგრამ არის ისეთი შემთხვევაც, როდესაც არც მოსამართლეა ღირსი ამ საყვედურისა. ეს მაშინ მოხდება ხოლმე, როდესაც ბრალდებული გაქნილი და დაოსტატებულია რაიმე ბოროტმოქმედების ჩადენაში. ასეთი დამნაშავე ისე მოხერხებულად და ოსტატურად შესრულებს ბოროტებას, რომ ვერაფერ ვერ დაუმტკიცებს მის დანაშაულს. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო მოსამართლემ, შეიძლება, ვერც დაინახოს დანაშაული, ან არა და, რომ კიდევ დაინახოს, ანუ უკეთ, მიხედვს, იძულებულია მანცა გაამართლოს, რადგან ვერ დაასაბუთებს თავის განაჩენში გამტყუნებას. სულ სხვაა ნაფიცი მსაჯული. ეს უფრო ადვილად იძებნის ხოლმე ალღოს; მას ვერც ერთი დამნაშავე ვერ გამოაპარებს თავის დანაშაულს და რადგან მის სინილის მი-

მართავენ და არავითარ საბუთს არა სთხოვენ, არასოდეს არ გაამართლებს ნამდვილ ბოროტმოქმედს. ამიტომ არის, რომ ყველგან, სადაც არსებობს ნაფიც მსაჯულთა სამართალი, შეუძლებელია გაამართლონ მექრთამე, მევახშე, საზოგადოდ ისეთი დამნაშავე, რომელსაც ბოროტმოქმედება რაიმე ქვენა სურვილების დასაკმაყოფილებლად ჩაუდენია. ნაფიცი მსაჯული კარგად არჩევს სულმდაბალსა, ხალხის მჩაგვრელს, უსინილისოსა და საზოგადოდ ზნედაცემულ დამნაშავეს ისეთისაგან, რომელიც უბედურებაში ჩავარდნილია და უბედურ შემთხვევათა გამო ჩაუდენია რაიმე ბოროტმოქმედება.

ხშირია ისეთი შემთხვევა, როდესაც კარგის ხასიათის ადამიანი, პატიოსანი კაცი ისეთს პირობებში ჩავარდნილია, რომ თითქმის თავის და უნებურად ჩაუდენია ბოროტმოქმედება. ასეთს კაცზე იტყვიან ხოლმე, მაგის ადგილზე სხვაც ასე მოიქცეოდაო; ასე იტყვიან ხოლმე საზოგადოება, ხოლო სახელმწიფო მოსამართლე უთუოდ დამნაშავედ იცნობს და დასჯის ნაფიცი მსაჯული კი სწორედ იმ თვალით შეხედავს და უყურებთ კიდევ ასეთ შემთხვევით დამნაშავეს, როგორც საზოგადოება, და ამართლებს მას. ნაფიცმა მსაჯულმა იცის, რომ დამნაშავეც ისეთივე ადამიანია, როგორც ყველა სხვა, და რომ უბედურ პირობებში ჩავარდნილ კაცს არ მოეთხოვება ისეთი განსაკუთრებული ხასიათის სიმტკიცე, რომელიც რჩეულთა ზედრს შეადგენს და ყველას არ მოეზოვება: იქ, სადაც სახელმწიფო მოსამართლე ხშირად გვირობას ითხოვს დამნაშავისაგან, ნაფიცი მსაჯული ადამიანურად ეკიდება მას და იმაზე მეტს არ ითხოვს მისგან, რაც საშუალო მომაკვდავს მოეთხოვება.

შეიძლება დაბეჯით ითქვასო, ამბობენ ინგლისის პოლიტიკურ თავისუფლების მკვლევარნი, რომ იქაური ხალხის წარმომადგენლობა საბიუჯეტო უფლებიდან აღმოცენდაო. ხალხის საბიუჯეტო უფლება ნიშნავს ხალხის დასტურს ყოველ ახალ გადასახადზე. ჯერ მეფე ჰკრეფდა საკირო ფულს იმ სახით, როგორც მას სურდა, მაგრამ, რაც დრო მიდიოდა, ხალხი ნაკლებად იძლეოდა ფულს და ითხოვდა, რომ ყოველი ახალი გადასახადი მის წარჩინადგენელთაგან ყოფილიყო დადგენილი. ინგლისის მეფეები ეწინააღმდეგებოდნენ ხალხის ასეთ სურვილს, მაგრამ ბოლოს უნდა დაეთმოთ ხალხისათვის, რადგან მეფეთა ჯიუტობა მეორეს მხრით აჯანყებასაც იწვევდა. ამ ბრძოლამ დაბადა ესრედ წოდებული თავისუფლების დიდი ხარტია.

ასეთია ხალხის პოლიტიკურ ცხოვრებისათვის საბიუჯეტო უფლების მნიშვნელობა. ცხადია რომ ეს აგრეც უნდა იყოს. მთავრობას მუჟამ სკიროა ფული და, თუ ფულის შეკრება ხალხში იმავე ხალხის ნებით უნდა მოხდეს, ცხადია, ხალხი ისარგებლებს იმ უფლებით ისე, რომ გადახდილი ფულის ფასით რაიმე შეიძინოს, და რადგან მთავრობას ხალხისავე თავისუფლება უჭირავს ხელში და სხვა არაფერი გასაყიდი საქონელი არა აქვს, ხალხიც ისევე ამ თავისუფლებას ყიდულობს თავის ფულით.

თუ საბიუჯეტო უფლება ასეთი მნიშვნელოვანია ხალხისათვის თავისუფლების მოსაპოვებლად, არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს ამავე საგნისათვის სასამართლოს. როდესაც ხალხი დამონებულ ჰყავს მთავრობას, ყოველგვარ კანონს ჰქმნის ეს მთავრობა. ადვილი წარმოსადგენია, რომ ასეთის კანონმდებლისაგან შექმნილი კანონები პიროვნებისა და მთელის ხალხის თავისუფლების შემზღვეველია. მაგრამ დაწერილი კანონი ჯერ კიდევ არაფერს არ ნიშნავს; საკიროა, რომ

ასეთი კანონი მოქმედებს, რომ მისი ძალა გარეგნადაც გამოიხატებოდეს. ამისათვის სახელმწიფო, მთავრობა ნიშნავს თავს წსაჯულებს და ესენი ისე ამოქმედებენ კანონს, როგორც ამას მოითხოვს მათი დამნიშვნელი მთავრობა. სახელმწიფო მსაჯულები სრულებით დამოკიდებული არიან მთავრობისაგან, მისი უმები არიან, რადგან, ერთხელაც რომ გადაუხვიონ თავის მთავრობის სურვილს, მთავრობა დაუყოვნებლივ გადააყენებს მათ. მართალია, უმნიშვნელო დანაშაულის დასჯაში მთავრობას მინცა და მინცი დიდი ინტერესი არ აქვს, მაგრამ, სამაგიეროდ, მთავრობა დიდს ყურადღებით ეყიდება ისეთ საქმეებს, სადაც დანაშაულს შეადგენს პირდაპირ მთავრობის წინააღმდეგობა. ამ შემთხვევაში მთავრობა თავის მსაჯულისაგან ნამდვილ მონურ სამსახურს მოითხოვს.

განმარტობა ჩვენი აზრი. მაგალითად. ვთქვათ, ვინმე ავაზაკმა გაძარცვა ან მოკლა ვინმე მოქალაქე. სახელმწიფო ინტერესი და ხალხის მშვიდობიანობის ინტერესი მოითხოვს, რომ მკვლეელი და მძარცველი განსამართლებულ და დასჯილ იქნას. სახელმწიფო მსაჯული ასამართლებს დამნაშავეს. ამ შემთხვევაში მთავრობა თავის მხრით არ არის დაინტერესებული დამნაშავეის დასჯაში და ამიტომ მოსამართლის საქმეში არ ერევა და სრულს თავისუფლებას აძლევს მას ისე მოიქცეს, როგორც მისი სინიღისი უჩვენებს, —უნდა გაამართლოს, უნდა დასაჯოს ბრალდებული. ავიღოთ მეორე მაგალითი. არის კანონი, რომელიც აკრძალავს არსებულ წესწყობილების გაკიცხვას. ეს წესწყობილება იმდენად არ შეეფერება თავის დროს, რომ თითქმის ყველას, მთელს ხალხს, სურს მისი მოშლა. ხსენებულ კანონის შიშით ვერაფერ ვერ ბედავს ხმა ამოიღოს ამ წესწყობილების შესახებ. მაგრამ გამოჩნდა ჯერ ერთი, მერე რამდენიმე კაცი, რომელთაც გაბედეს და მოურიდებლად გაკიცხეს არსებული წესი. ე. ი. გამოსთქვეს ის, რაც ყველას გუნებაში აქვს. მთავრობა ამ გამბედავ მოქალაქეთ სამართალში აძლევს. ამ შემთხვევაში მთავრობა დაინტერესებულია, რომ ასეთი ურჩი მოქალაქენი დასაჯონ, რადგან მათი დაუსჯელობა სხვა უფრო მოშიშარ მოქალაქეთაც გააბედვინებს არსებულ წესის წინააღმდეგ გამოლაშქრებას. ამიტომ მთავრობა ყოველნაირად ცდილობს, რომ ასეთი დამნაშავე გამტყუებულ იქნას სასამართლოში და ამისათვის ყოველ ღონეს ღონეს ღონობს. სახელმწიფო მოსამართლეც, მთავრობის ყურ-მოჭრილი მონა, ისე ასამართლებს როგორც მთავრობას უნდა. ხშირად მოსამართლე თითონაც გრძნობს და კიდევ თანაურძნობს გულში ანაირ დამნაშავეს, მაგრამ რა ქნას, ის არის მონა—მოხელე და არა თავისუფალი მოქალაქე, მთელი მისი ბედი მის სამსახურზეა დამოკიდებული და სამსახური კიდევ—მთავრობის სურვილზე და ამიტომ ისე უნდა გააჩიოს საქმე და გადაწყვიტოს, როგორც ბატონ მთავრობას ნებაგს, სამართალი იმას უნდა უწოდოს, რასაც მთავრობა ეძახის სამართალს.

რაც უფრო დაშორებულია მთავრობისა და ხალხის წარმოდგენა ერთმანეთს, რაც უფრო ნაკლებად შეეფერება მთავრობა თავის დროს და ხალხის სურვილს, მით უფრო საჭიროა მისთვის სასამართლოს დასტური, მით უფრო საჭიროა, მაშასადამე, მისთვის სასამართლო მას ეკუთვნოდეს.

ახლა წარმოიდგინე, მკითხველო, რომ სამართალი, ანუ უკეთ, განსამართლება ხალხის ხელშია, და ადვილად დაინახავ, რა მნიშვნელობა აქვს მას ხალხისათვის თავისუფლების მოსაპოვებლად და შესანარჩუნებლად. ზემოაღნიშნული მაგალითი უსახელო და განკენებულია, ხოლო დღევანდელი ცხო-

ვრება ათასობით გადაძლევს იმისთანა მაგალითს, რომელიც ნათლად დაგვანახებს ნაფიც მსაჯულთა სამართლის მკერდს ტიკურ მნიშვნელობას. როგორც ყველამ იცის, იმ საქმეებს, სადაც სამართალში მიცემულს ბრალდება მთავრობის არსებულ წესწყობილების გაკიცხვა და წინააღმდეგობა, პოლიტიკური საქმეები ეწოდება. ასეთი საქმეები ბლომად გაიჩნა რუსეთის სასამართლოებში ბოლოდროს. მაგრამ ჩვენ მივუთითებთ მკითხველს მხოლოდ ერთ ორზე. ავიღოთ, თუ გნებავთ, ლეიტენანტ შმიდტის საქმეან კიდევ სპირიდონოვის ქალის საქმე. მთელი საზოგადოება თანაურძნობდა მათ და თუ კანონს აზრად ის აქვს, რომ საზოგადოება დაიფაროს მანვე პირთაგან და საზოგადოების ადგილგებული გრძნობა დააშოშინოს, არც ერთი და არც მეორე დასასჯელი არ იყვნენ. ამას არ მოითხოვდა საზოგადოების ინტერესი, ამიტომ, მოსამართლეებად რომ ნაფიცი მსაჯულები ყოფილიყვნენ, მათ, რა თქმა უნდა, გაამართლებდნენ. სპირიდონოვის ქალმა, როგორც იცის მკითხველმა, მოკლა ხალხის „დამამშვიდებელი“ მთავრობის კაცი ლუქენოვსკი. ამრიგად, მართალია, ამ ქალმა ვითომ ბოროტმოქმედება ჩაიდინა, მაგრამ საზოგადოებამ ღირსეულად დაფასა მისი გმირული ბოროტმოქმედება, და მისი გამართლებით ნაფიცი მსაჯული უჩვენებდა მთავრობას, რომ ლუქენოვსკისთანა „დამამშვიდებელი“ უპირველესი ავაზაკია, რომ მისთანა კაცის მოკლა არავის ცოცხად არ ჩათვლება, ხოლო სპირიდონოვის ქალისთანა არსება მხსნელი და მფარველი ანგელოზია საზოგადოებისა ხალხის თავისუფლებისათვის.

გაიხსენეთ კიდევ ჟურნალ-გაზეთების რედაქტორების საქმეები. ისინი, ვინც საუკეთესო კაცებად არიან მიჩნეული საზოგადოებაში, ვინც საუკეთესოდ გამოხატავდნენ ხალხის გაქირვებას და სურვილს, მთავრობამ ყველა სამართალში მისცა და სახელმწიფო მოსამართლენი ყველას დამნაშავედ სცნობენ

აი ამგვარ პოლიტიკურ საქმეებში გამოიხატება უღრმესი მნიშვნელობა ნაფიც მსაჯულთა სამართლისა. რუსეთში რომ ნაფიც მსაჯულთა სამართალი ყოფილიყო, —გარდა იმისა, რომ ყველა ესრედ წორებული პოლიტიკური დამნაშავე გამართლებული იქმნებოდა, —მთავრობა და მისი მოხელენი, რომელნიც ისე ეძნევიან ხალხის საუკეთესო მისწრაფებას, ვერ გაბედავდნენ იმას, რასაც ეხლა ბედავენ. ვერ გაბედავდნენ ამიტომ, რომ ნაფიცი მსაჯული თავის განაჩენებით დააკანონებდა ამგვარ მთავრობის საწინააღმდეგო ყოველნაირ მოქმედებას და, პირიქით, დაუსჯელს არ გაუშვებდა ყველა იმას, ვინც ხალხის სურვილის წინააღმდეგ მართავენ სახელმწიფოს, — ლუქანოვსკებს, ორლოვებს, რენენკაფ-დუბასოვებს, აბრამოვებს და სხვათ.

მთავრობაც გრძნობს და კარგად აქვს შეგნებული ნაფიც მსაჯულთა სამართლის ამგვარი მნიშვნელობა და ამიტომ, რომ ისე ეწინააღმდეგება მის შემოღებას, და სადაც შემოიღო, ჩამოაცალა პოლიტიკური საქმეები.

ფულით ბევრი რამ იყიდება, თავისუფლობაც კი, მაგრამ არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს ამავე თავისუფლების მოპოვებისათვის ნაფიც მსაჯულთა სამართალსაც. და ამიტომ, თუ საბიუჯეტო უფლება ამ თავისუფლების მოსაპოვებელი იარაღია, არა უარესი იარაღია ამავე საგნისათვის ნაფიც მსაჯულთა სამართალიც.

სსმკრისა და სსლმკრისა

ახალი დრამა

(ჰაუპტმანის ახალ პიესის გამო)

ახლანდელი ჩვენი სულის მდგომარეობა მეტად აღელვებულია. ჩვენ ისეთ ტრაგედიულ ხანას განვიცდით ცხოვრებაში, რომ სცენაზე წარმოდგენილი ტრაგედიები თავის შინაარსით დაახლოვებულავენ ვერ შეედრება მას. აუტანელ ცხოვრების გამო არცა ვართ ისეთ გუნებაზე, რომ ხელოვნებით დეტკობა შეგვეძლოს თავისუფლად და ჩვეულებრივად.

მაგრამ ნიქის ძალა დიდი რამ არის. ნიქი და გენიოსობა ისეთი რაღაც დიდებულია, რომ ყოველ ჩვეულებრივ მოვლენას უჩვეულო სახეს მისცემს და გარდაქმნის თავისებურად. ის, რაც არ შეუძლია უბრალო მომაკვდავს, უბრალო კაცს თავის ნიქითა და მოხერხებით, შეუძლია ზე-კაცს, დიდის ნიქითა და აზრით შემოსილს, დიდის ოცნების მქონეს..

ერთი ამგვარი დიად ნიქის პატრონია გერჰარდ ჰაუპტმანი, გერმანელი დრამატული მწერალი, რომელსაც მთელ ევროპაში სახელი აქვს განთქმული და რომლის „ჰანსელი“ და „ჩაძირული ზარი“ ყოველმა ჩვენგანმა უთუოდ იცის.

ჰაუპტმანი, ბელგიელ დრამატულ მწერალ მეტერლინკთან ერთად, ახალ დრამის წარმომადგენელია, — ახალ დრამის მეთაური. ამ ორ მწერლის ნიქმა ახალ დრამას ისეთი გზა გაუკაფა, ისეთი ად ილი დააქვრია მსოფლიო სცენაზე და ისე ძლიერადად გამოიყვანა კაცობრიობის წინაშე, რომ დღეს ძველი დრამები ველარაგის ვერ აკმაყოფილებენ, რაც უნდა ხელოვნებითა და ნიქით იქმნენ დაწერილი. ახალმა დრამამ შეასრულა დრამატული სცენაზე ის, რაც ვიანერის ოპერებმა მუსიკაში მოახდინეს. მან შეაერთა და შეადულა ერთად მუსიკა და დრამატული პოეზია, დრამატული ხელოვნება და მხატვრობა. ახლანდელი დრამა აღსაესება მუსიკით არა მარტო იმიტომ, რომ მართლაც დრამატულ სცენებს მუსიკა თან ახლავს და დრამატული მონოლოგები მუსიკის აკომპანიმენტებით არის ხოლმე ასრულებული, არამედ იმიტომაც, რომ თვით მონოლოგები, სიტყვები, სახელები აღსაესება მუსიკითა და რითმით. ახლანდელი დრამა მდიდარია მხატვრულად ხელოვნებით არა მარტო იმიტომ, რომ დეკორაციები და მოქმედების ადგილები მართლაც მხატვრობითი ნაწარმოებია, არამედ იმიტომაც, რომ თვით მოძრაობა სცენაზე, მოქმედი პირნი, მათი ჩაცმულობა — ყოველივე მხატვრობით არის აღბეჭდილი. თანაც ახალი დრამა ცდილობს და ახერხებს კიდევაც საოცარის ხელოვნებით (ჰაუპტმანისა და მეტერლინკის დრამები) თვით ცხოვრების უღრმეს შინაარსის გამოხატვას, ცხოვრების დედა აზრის, მთავარ საგნის დასურათებას.

აქაც დრამა ცხოვრების ბრძოლის გამოხატველია, მაგრამ იგი ხატავს ამ ცხოვრების ბრძოლის არა ზედა-პირს, არამედ თვით საძირკველსა და საფუძველს. იგი გვაჩვენებს ადამიანს, მის სურვილებს, აზრებს, მისწრაფებებს და მოქმედებას, რომელიც დაპირდაპირებულია ცხოვრებისა და ბუნების უხილავ, მძლავრ და სასტიკ ძალებთან, რომელთა ფატალური საშინელება ადამიანის ცხოვრებას სევდის სუდარით ჰფარავს. ამ ძალებთან ბრძოლა ადამიანისა ყოველთვის თავდება ისე, როგორც ცხოვრებაში, ე. ი. ფატალური ძალა, განგება, გინდ ბედი, უხილავი, გამოუცნობელი და გამოურკვეველი, იმარჯვებს ბედკრულ ადამიანზე და მას თავისი ძალა, რაგინდ დიდი იყოს

ოგი, ვერა შველის. მაგრამ თანაც აქ ვხედავთ ტრაგედიულ სიმშენიერეს ადამიანის ბრძოლისას, მისი სულის ჰაბოსან-ვხედავთ მის სულის კვეთებების მომზიბულელობას, ვგრძნობთ მის ოცნებათა, აზრთა და ფიქრთა წარმტაც ძალას. დაე, დაე-ცეს იგი ამ ბრძოლაში, იგი მაინც მხოლოდ მაშინ არის ყურადღების ღირსი როცა იბრძვის, როცა არ მორჩილება არავითარ ძალას და კანონს, გარეშე თავის პირადობისა, გარეშე თავის არსებისა; მხოლოდ მაშინ არის იგი ღირსი ქემ-მარიტ ადამიანობის სახელისა, როცა თავის ინდივიდუალურ ძალ-ლონის მოკრებას ცდილობს და ამ ძალის შემწეობით უნდა დამორჩილოს საიდუმლო სასტიკი ბუნება.

ამგვარ ნაწარმოებს ეკუთვნის ჰაუპტმანის ახალი დრამა „პიპა კი ცეკვობს“, რომელიც ამ რამდენისავე დღის წინად წარმოადგინა ქ-ნ იავორსკის დასმა არტისტიულ თეატრში. პირველ მოქმედების სცენა წარმოადგენს ყავახანას. ერთ მაგიდასთან ზის შუშის ქარხნის დირექტორი და სვამს; მეორე მაგიდასთან სხედან ქარხნის მუშები და ბანქოს თამაშობენ. ცოტა ხნის შემდეგ შემოდის ბებერი ჰუნი, რაღაც უცნაური არსება რომელიც ბუხართან ჯდება, ცეცხლს ადივებს და თველ ყურს ადევნებს მოთამაშეებს და უფრო კი — მშენიერ პიპას; შემოდის აგრეთვე მოგზაური მიხელი, ყოფილი მუშა. ბანქოს მოთამაშეებში პირველი ადგილი პიპას მამას უჭირავს, რომელიც თაღლითობს და ჰყვლიფს ამხანაგებს. დირექტორი პიპას ვარაუცება და მის მამას სასყიდელს აძლევს, ოღონდ პიპა მაჩვენეო. ნამძინარევი პიპა გამოჰყავთ და აცეკვებენ. ცეკვის დროს ბებერი ჰუნი დასდევს, მაგრამ ვერ დაიჭერს. დირექტორიც ცდილობს, რომ ნაყიდი საქონელი ხელში ჩაიგდოს, მაგრამ პიპა სულ მცირედ ალერსის მეტის ნებას არ აძლევს. პიპას გული და გრძნობა მიხელისაკენ არის მიპყრობილი. მიხელი, რომელიც ტრუბადურსა ჰვავს, იპყრობს მთელ მის ყურადღებას. დირექტორს თან და თან უსხლტება ხელიდან, ბებერი ჰუნი კი თან და თან უფრო უახლოვდება პიპას. დირექტორი სასაცილოდ იგდებს მიხელს და მოშაირობას სწამებს.

ყავახანაში აყალ-მაყალი იწყება. პიპას მამას თაღლითობას შეაჩნევენ და გამოეკიდებიან დანებით. აყალ-მაყალზე ყველა გარედ გარბის, — რჩება მძინარე პიპა და ბებერი ჰუნი, რომელიც პიპას მოიტაცებს და საღდაც გააქროლებს.

აი ჩვეულებრივი ზედა პირი ცხოვრებისა. გარყვნილება და გათახსირება ღარიბის და მდიდრისა, ვაჭრობა სინიღისით, სხეულით, ადამიანობით. რაიმე იდეალური ნასახი ამ საზოგადოებაში მარტო დაცინვასა და ზიზღს იწვევს. მისული ტრუბადური და პოეტი მიხელი მწარე ირონიას იწვევს ბ-ნ დირექტორის მხრით, რომლის რწმენა ის არის, რომ ფულით ყველაფრის შექმნა შეუძლია კაცსო. პიპას მამა იმ რწმენისა არის, რომ ფულისათვის კაცი, შეიძლება, ყველაფერს შეელოოს, — მშენიერ ქალიშვილს და სინიღისსაც. ასეთია ეს ცხოვრება იმათთვის, ვინც ცხოვრებას მარტო ზედა-პირს ხედავს სულ სხვა იგი შორს მხედველ მკანსისთვის, — ცხოვრების ზედა-პირი მისთვის მარტო წარმავალი უმნიშვნელო რამ არის. მაგრამ, რაც უნდა უმნიშვნელო, ჩვეულებრივი იყოს ეს ზედა-პირი, იმას ღრმა ფესვები აქვს, მისი სარჩული უცნაური ქსოვილია, რომლის გამოცნობა კი არა, შემწნევაც ძნელია უბრალო ადამიანისთვის.

პირველ მოქმედებაში ნაჩვენებ ზედა-პირის სარჩული გადავეწვლება მეორე, მესამე და მეოთხე მოქმედებაში.

მეორე მოქმედების სცენა უღრანი ტყეა, კლდეებითა ღორე-

ებით აღსავსე, აქ ყოფილა ბებერი ჰუნის სამფლობელო, აქ მოჰყავს მას ჰიპა, ბუხარაან დაწვეწს და ბალოაი დაჰვა რავს. ტყე სასვსა სხვა და სხვა ცხოველებით, რომელნიც ათას ნაირ სიმღერებს იმღერიან. სიცოცხლის სიმშვენიერით — ჰიპათი გატაცებული პოეტი მიხელი თან მოსდევს მის განხორციელებულ იდეალს — ჰიპას — და ჰუნის სამფლობელოშიც კი მიაგნებს. ასეთია ძალა მაღლის გრძობისა, — მისთვის არ არსებობს არავითარი დაბრკოლება, იგი ძლიერია, ვინ სიკვდილი, მას ვერ დაიჭერს „გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი“. პოეტის — მიხელის — ფანტაზია მთლად შეპყრობილია ჰიპას არსებით. პოეტი დაუკრავს სალამურზე იმ ხმას, რომელზედაც ჰიპა ცეკვობდა. ნაცნობ მუსიკის ხმაზე ჰიპა გამოიღვიძებს და დაიწყებს ცეკვას. პოეტი განცვიფრებულია, რომ მისი ოცნება განხორციელდა. ასეთია ძალა დიდის გრძობისა, — იგი თვით ოცნებასაც კი ცხადსა ჰყოფს. პოეტი, — ცხოვრების იდეალური ოცნების წარმომადგენელი მიხელი და ცხოვრების ჰარმონია, მშვენება, ცხოვრების პლასტიური სიმშვენიერე — ჰიპა — ერთმანეთს დაუახლოვდება, ერთმანეთს ზაგეთი შეეხებიან და ნეტარებას იგემებენ. მათი გული ძგერს, მათი არსება აღტაცებულია რაღაც უჩვეულო არა ამქვეყნიურის გრძობით; პოეტი თან და თან რწმუნდება თავის ოცნების სიძლიერეში, მის ცხოველყოფელ ძალაში. ისა და ჰიპა მარტო არიან, მაგრამ უძლიერესნი არიან, — ჰიპას აქ არაფრის არ უნდა ეშინოდეს. აი, პოეტი აწვეწებს მას თავის იარაღებს, — უბრალო „პრაქტიკულ“ ნივთებს: კბილის სახეხეს, ფრჩხილის კლბს, დასაძინებელ წამალს. ეს სხვისთვის არის უბრალო რამ, პოეტისათვის კი იგი უზიდავის ძალით არის აღსავსე, — ამის შემწეობით იგი ყველაფერს გაუქლავდება, თვით ქაჯსა და ენმაქს. განა ბებერი ჰუნი შეაშინებს მას? ჰიპას კი არა ეს მის რა. მას მხოლოდ აღერსი უნდა, იგი — გრძობის დედოფალია და, ვითარცა ასეთი, იგი გულზე ეკვრება პოეტს. პოეტიც ჰიპას შენებით ახალ ძალას გრძობს თავის არსებაში, იგი იწვევს ჰიპას მზისკენ, განთიადისკენ, სინათლისკენ და მიჰყავს კიდევ. ამგვარად შეკავშირდა ცხოვრების ოცნება, ცხოვრების ფანტაზია — პოეზია — და ცხოვრების ძალა, სიცოცხლის წყარო, სიყვარულის საგანი, ცხოვრების ცქრილა მშვენიერი არსება, მოხდენილი და გრაციით აღსავსე, მაცეკვაური ჰიპა.

მესამე მოქმედებაში მშრალის გონების სამფლობელოში ვართ. განდევლის ოთახია. მაგიდაზე მრავლად სამეცნიერო წიგნები აწყვია. თვით მოხუცი განდევლი მშვენიერ სპეტაკ სამოსელშია გახეული. მის გამოქვაბულში მხოლოდ ბაწრით შეიძლება ასვლა, რადგან ეს გამოქვაბული მაღალ კლდეშია. იგი ცხოვრებას ხეიდან დაჰყურებს, ცხოვრებას იცნობს, ცხოვრების ძალებს სწავლობს და მარტო ერთი გზა უპოვნია ცხოვრების ბნელეთის და უკუნეთის გასანათებლად, — განყენებული განება და განყენებული შრომა მეცნიერების ნიადაგზე, მაგრამ არა მშრალ, უარყოფელ მეცნიერების, არამედ პანტივისტურ, ყოვლის შემგნებელ ცოდნის ნიადაგზე. ამ განდევლის ცოდნას ფესვები ცხოვრებაში აქვს, მაგრამ ამასთანავე მისი თვლები ღვთაებისაკენ არის მიპყრობილი, გმოუწონებელ ძალისაკენ, რომელიც ამოძრავებს მთელს სიცოცხლეს. ხალხმა იცის, რომ იქ, სადაც მაღლა, სდგას საარაკო არსება, რაღაც ჯადოქარი, უცნაური ადამიანი და გაქირავების დროს მასთან მივბიან.

მასთან მოდის ქარხნის დირექტორიც. რომელსაც დაე-

კარგა ჰიპა. ჰიპა მისთვის მარტო ხორციელ სიამოვნების საკანია, ისეთივე მოთხოვნის დაშავყოფილებული, რომელიცაა სიგარა, გინდ კონიაკი. მისი აზრი და გრძობა, მისი პრაქტიკული გონება შაურსა და ალაბზე შორს არ მიდის. იგიც საშველად მოდის განდევლითან. განდევლი გამქრიახი კაცია, გულთმოსანი, თავის ცოდნის წყალობით, და კარგად ხედავს საქმის ვითარებას. „განიკურნე შენის ბიწიერებისაგან და მაშინ შეგიძლია მორჩეო“, ეუბნება ის.

აქვე ამ დროს შემოდა ჰიპა. მისი თანაშემწავრი გაყინულია და განდევლის შველასა სთხოვს. განდევლი დირექტორსაც მიიწველივებს, გაყინულ მიხელს შემოიტანენ და გრძობაზე მოიყვანენ სხვა და სხვა საშუალებით. დირექტორი ხედავს, რომ ჰიპას გული სხვას ეკუთვნის, ცდილობს მისი გული მოიგოს, მაგრამ ამაოდ: ჰიპა ახალ ცხოვრებაშია, მისთვის „ზედაპირი“ უმნიშვნელო და უბრალო მოვლენაა ცხოვრებისა. იგი ახლა ცხოვრების ღრმა მორგეში სცურავს, ცხოვრების უხილავ ძალთა სამეუფოშია, იგი მონაა გრძობისა, სიყვარულისა და ოცნებისა. რაღა ახსოვს მას ვიღაც გარყვნილი დირექტორი, რომელიც ფულით ყიდულობდა ჰიპას ცეკვას მამისაგან გარყვნილების ბუდე — ყავახანაში! მისთვის ახლა მარტო მიხელი არსებობს, მარტო მისი სალამური, მარტო მისი ტკბილი ხმა

მიხელი გაცოცხლებულია. ახლა მას მარტო ჰიპას აღერსი სწყურია, უნდა კიდევ მეტად განიხორციელოს ოცნება, უნდა სიცოცხლის წყურვილი მოიკლას. გამოცდილი და განსწავლული მეცნიერი, რომელმაც სასვსებით იცის სიტკბოების მწარე ძირი, წინააღუდგება მიხელის სურვილს და მოაშორებს ჰიპას, — მას ცალკე გაგზავნის მოსასვენებლად, ხოლო ჰიპას, უკვე დაღალულს და დაძინებულს, ცალკე ოთახში შეიტანს.

ჰუნიც გაქირვებულია, იგიც ჰიპას დაეძებს. დიდი ხნის ცდის შემდეგ მოტაცებული მშვენიერი ტიკინა, როგორც ის ჰიპას ეძახის, მას წაართვის. მაგრამ იგი არავის შესახებწად არ მოდის, მას ძალა აქვს და გრძობს ამ ძალას: იგი მამაცია და შეუდრეკელი, ვით ის სამეფო, სადაც იგი ბატონობს. მისი დევნობა: ძალით ყველაფრის მოპოება შეიძლებაო, და აკი მოიტაცა ჰიპა. ახლაც უნდა არავის დაანებოს, უთვალთვალემს განდევლის, სად დამალავს ჰიპასო, და მიდის მის მოსატაცებლად. მაგრამ განდევლიც ძლიერი არსებაა, იგი კაცის გონების სიმბოლოა, კაცის მაღალ აზროვნების გამოხატველია. შეეტაკება ბებერ ჰუნს და დასცემს, დასჭრის კიდევ და საშინელ ტანჯვას მიაყენებს. ბებერი ჰუნი პირუტყვილი ძალაა, იგი ბუნების ბნელი ძალაა, თავის შეურყვევლ და შეუდრეკელ მოთხოვნისათვის, თავის საოცარ სისასტიკით, უსაზღვრო ვნებით. ეს არის რაღაც უზიდავი ძალა, რომელიც იზიდავს თავისკენ ცხოვრების მშვენებას; იგიც სიკვდილსავით, სიყვარულსავით ძლიერია, გონებასა და ოცნებასავით მომზიბლელია. ამიტომაც გონიერება აფრთხილებს ჰიპას და მიხელს, — ცხოვრების ამ უმანკო ნაყოფთ, — ერთდებ მავას, თუმც დაჭრილია, მაგრამ საშიშიაო. იგი ურჩევს მიხელსა და ჰიპას, — წადით, გადით გარედ და აუწყეთ ქვეყნიერებას, რომ მოდის „ის“, — ნათელის მაუწყებელი, ქეშმარიტების მოციქული, რომელსაც ელის კაცობრიობა დღიდან თავის გაჩენისა, „ის“, რომელსაც ყოველი ხალხი თავისებურ მესსიად სახავს, მოდის ის განხორციელებული იდეალი, ის სამეუფო, სადაც იქმნება მარტო გონება ფილოსოფიასა და სარწმუნეობასთან შეერთებული, დაკავშირებული ოცნება-პოეზიასთან, დაკავშირებული ჰარმონიასა და მშვენებასთან, სადაც ბნელ ძალებს აღარ ექმნებათ ადგილი და მათგან გამოწვეული სევ-

და და ოხერა მოსპობაო. მაგრამ პიპა და მიხელი ბუნების ძალით მოხაზილი არიან, ივინი ვერ გამოარკვეულან იმ მშვენიერის შეხებიდან, რომელმაც ივინი გარდაჰქმნა, ცხოვრება ოცნებას დაუკავშირა და ოცნება განახორციელა. მაშინ თვით განდევნილი გადის ქვეყნისაგან საქადაგებლად და კიდევ არივებს ბუნების გამოუცდელ მსხვერპლთ, — არ აცეკვოთ, არ გათამაშოთ მაგ ბებერმა ჰუნმაო. მაგრამ, მეცნიერება, სარწმუნოება, ადამიანის გონებაც უბადრუტია ბუნების ძალების წინაშე: ბებერი ჰუნი საოცარის სინახით ხიბლავს და პიპას აცეკვებს, პოეტს კი სალამურს დააკვრევენბ.

ამგვარად, ჰუნი გამარჯვებულია. ერთხელ კიდევ ბუნება დაკმაყოფილებულია, პოეზია მიწაზე განართხულია, მშვენიერებას თავისი ჰაეროვნება დაეკარგა და მარტო უსულო გეგმი და დარჩა. პიპა უსულოდ დაეცემა, ბებერი ჰუნი მიისვენებს. იგი ბედნიერი და კმაყოფილია. გონება ისევ მწარედ იტანს თავის დამარცხებას, პოეზია თავის მშვენიერებას ჰკარგავს, თავის ღვთაებრივობას ეთხოვება, თითქმის ბრძაღვდება და განაგრძობს სალამურის დაკვრას. განდევნილი, ბედის მორჩილი, მიხელს ურჩევს, — წადი, დაეკარი იმ ყრუთათვის, რომელთაც არ ესმით ღვთაებრივი სიმღერა ბუნების წყაროებისაო; წადი უქადაგე იმ ბრძაო, რომელთაც ვერა დაუნახავთ რა, გარდა ცხოვრების ხელა-პირისაო. კი, მაგრამ როგორ, პიპა სად არის: „პიპა ხომ ცეკვობსო“, და ამ სიტყვებით მოხიბილული პოეტის გზას გაუღებო...

და ასე, ბუნებამ თავისი წაიღო, ბუნებამ ძალამ თავისი გაიტანა, გაიმარჯვა. პიპა აათამაშა, ბუნებრივი გრძობები აღუძრა და ამ გრძობის დაკმაყოფილება პოეზიის მიანდო. მშვენიერება, ჰარმონია — პიპა — ვერ გაეცქა ბნელ ძალას. რაღაც მიზიდავს მისკენ, მეშინია, მაგრამ რაღაც მიზიდავს მისკენო, — გაიძახოდა პიპა, როცა ცეკვა დააპირა. ოცნებამ, პოეზიამაც ვერ აუხვია გვერდი ამ ძალას, თვითონ დასტება, თვითაც იგეგმა მშვენიერება, რომელიც არის დამალული იმ ძალაში, რომელიც გონებას მიანინა ბნელ ძალად და ნამდვილად კი ცხოვრების ჩარხი და ენერჯიაა. გონიერებამაც, მეცნიერებამაც ვერა მოუხერხა რა ბნელ ძალას და თვით დარჩა დამარცხებული, თუმცა არა გულ გატეხილი. იგი განაგრძობს ქადაგებას და ბრძოლას, ურჩევს პოეტს იქადაგოს, გაამზადოს მომავალი ცხოვრება, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ორივე დამარცხებული არიან: „პიპა ხომ მანც ცეკვობს!“ გონიერმა განდევნილმა კარგად იცის, რომ ბედსა და განგებას უნდა დაემორჩილოს ადამიანი: „ხომ უნდა დაანებო პიპა, როცა იქნება, ბედსა და ღმერთსო“, ეუბნებოდა იგი მიხელს მაშ მის ვერაფერი შეიყვანს სასოწარკვეთილებაში, იგი თავის საქმეს განაგრძობს, იგი გამოიკვლევს ბუნების ძალებს; მან იცის, როგორ შეასუსტოს ბნელი ძალები და იმედს არა ჰკარგავს, — იმ-დი აქვს, რომ მოვა სამეუფო იდეალისა, მოვა სამეუფო „მისი“, რომელიც ნათელს მოგვევენს და დააკავშირებს საუკუნო კავშირით ერთმანეთთან ცხოვრების სანამდვილეს და მშვენიერებს, — ჰარმონია — მისოკას (პიპა), ოცნება — პოეზიის (მიხელ) და გონება-აზროვნებას (განდევნილი). და შეერთებული სამება — სინამდვილის მშვენიერება, ოცნება და გონება, განწავლული, მეცნიერებით აღჭურვილი და უმაღლესის სარწმუნოებით გაცის კროვნებული — ერთად სძლევენ ცხოვრების ბნელ ძალებს და მაშინ დამკვიდრდება ქვეყნად ბედნიერება...

ასეთია ჰაუბტმანის ახალი პიესა, რამდენადაც შესაძლებელია ასეთი ღრმა პიესის გადმოცემა ერთის ნახვით. ექვი არ არის, მრავალი სხვა ახსნაც შეიძლება ამ პიესისა, მაგრამ სი-

მშვენიერე და სიღრმე მისი, როგორც თვით ცხოვრებისა, იმაშია, რომ მრავალ მხრივ შეიძლება მისი გაგება და შექმნა. იგი არის რთული, მშვენიერი და საიდუმლოებით სავსე, როგორც თვით ცხოვრება...

თომა მოციქული

უარჰყო თომაჲ მკვდრეთით აღდგომა, ველიარ მოვეო მოწაფე ცნობას და როგორც სხვებმა, მოციქულებმა, ვერ დაუშინა გონება გრძნობას:

„არ მწამს, რაც ყურით არა მსმენია და არც უნახავს ამ ჩემს ორ თვალსა! მაშინ ვიწამებ ქრისტეს აღდგომას, რომ ხელს შევახებ მე მისს სამსჯელსა!“

ეს რომ წარმოსთქვა, ასტყდა მიწის ძვრა, თან დაეცეტილიც გაიღო კარი და შიშით დამფრთხალ მოციქულების წინაშე წარსდვა თვით მაცხოვარი.

„ურწმუნო თომაჲ! — სთქვა გულ-დაწყევტით ნუ თუ უარჰყოფ შენც ძალთა-ძალსა? ხომ მხედავ ჯვარცმულს? მოიტა ხელი! აბა, შეახებ ამ ჩემ სამსჯელსა!“

ზარდაცემული, შეძრწუნებული, ბრძანების მებრ მივიდა თომა, შეახო ხელი და მხოლოდ მაშინ იწამა მკვდრეთით ქრისტეს აღდგომა.

არიან ჩვენშიც თომასთანები, რომ არ სწამთ ქვეყნის მათ მომავალი; დღევანდელ ჯვარცმით გულ-გატეხილებს საშორმკვრედელით არ უქრისთ თვალი.

მაგრამ როდესაც თვით მომავალი მათ წარუდგება, ვით ქრისტე თომას, დაიჯერებენ რჩეულთან ერთად და დიიტკობენ მწარე გულის თქმას.

მანამდე კი ჩვენ ვიტყვიოთ და ვამბობთ, თუმც დაჯერება ჯერ კი ძნელია, რომ აღსდვა ქრისტე! — ის, ვინც სიკვდილით სიკვდილისავე დამთურგენელია!

ჯაკაბო

ცეცხლითა და მახვილითა

ის, რაც აქამად ხდება ქართლსა და დასავლეთ საქართველოში, ზიარული შესხედვით, ქართველმა შეითხულებს თითქმის იტას, თითქმის ევქლათეო შეიტყო დაწვრდებით და მისი გულის აღშფოთება დატნა, დაშფადა, ჩვეულებრივად მიიძინა. ცახუტებში იბეჭდებოდა და იბეჭდება კორესმონდენციები სხვა და სხვა ადგილებიდან, სხვა და სხვა ცნობებს გადმოგვცემენ სხვა და სხვა მოგზაურები, ვკითხულობთ მთარგმნის „Донесение“-ს და მით ვკითხუვდებით, შეშეკეში სრულიადაც დაგვამოთიდლებით.

ესეც კია, — გაზეთების კორესპონდენტები ხშირად ისე დაწერილი, რომ მკითხველზე შესაფერ მთებზედღებებს არ ხდენს მათში მარტოადენ მშრალად აღიუსხული ფაქტები სავსებით არ უძლიეს თავად წინ წამკითხველს იმ სწინებებს, რომელსაც განიღდის ჩვენი ხაზნი. ჩვენს კორესპონდენტებში იბეჭდებოდა და იბეჭდება მრავალი ფაქტო: ამდენი და ამდენი სახლი გადაწვეს, ამდენი მაჭკაეს, ამდენი აწამეს, ამდენი ქალი გაუზატოურეს. და სხვა. ამგვარი ფაქტები ხანგრძლივ კვალს არ სტოვებს მკითხველის გონებაში. ის შემდეგში უურადღებებს ადარ აქრებს, თითქმის ეჩვენებს ისე, როგორც შეეჩვია, მაკალოთად, იმ სიტუაცია-სტრუქტურას, რომელიც ხდებოდა მანჭურთაში რუსეთ ახლობის ომის დროს: მოხდა ბრძოლა, დაიხრდა ოცი ათასი კაცი, რუსის ჯარმა უკან დაიხია, ახლობლებმა დაიბრუნეს ეს და ეს ქალაქი. ამგვარ ცნობებს ისე შეეჩვია ვის ხ ღი, რომ ბოლოს უურადღებს აქრვდა მხოლოდ მოკლეუთა რაოდენობას, ანკარშიობდა ათასობით, — მას არ შეეძლო, შორიდან ნათლად წარმოედგინა სახარული სურათი ომისა. როცა ჩვენ გაზეთში ამოვიკითხეთ: „მა და ამ ომის დროს სპარცია: თასი ჯარის კაცი დაიხრდა, უფრო ნაკლებად აღმოეთქვაებოდა და ავლედებოდა, ვიდრე აღმოეთქვაებოდათ მამის, რომ ჩვენის თვალთ გვეჩხახხა, თუ როგორ კვდება ბრძოლის ველზე ვეფხვასკან მიტოვებული ერთი დაჭრილი ჯარის კაცი. სეთის ან ამიანის მსიხლოვითა.

ესეც ამ შემთხვევასთან ჩვენ ვუწოდებთ გულგრილად გაზეთების სტატიებს და ვანკარშიობთ გადამწვარ ქალების, მოკლეუთა, დაჭრილთა და ნამუს: ხდოდ ქალთა მხოლოდ რაოდენობას. მაგრამ მარტო რაოდენობას: აღიუსხვა, მსხვერპლთა რიცხვის ცოდნა: არ კმარა იმ საშინელებას წარმოსადგენად და სკანდინავიად, რომელსაც განიღდის დღეს ქართული ხაზნი სოფლად. დამიანში უნდა ფხიხი დიარის სოფლები, სადაც ჯარმა გაიარა, თვალთ ნახს კადამწვარი ადგილები, შეხედოს გაუზატოურებულ ქალების დასწრელებულ სახეებს, ნახს დამიანი, რომელმაც განიღდა თავზე სადღათის ან გაზაკის მხეცური ძალა, იკრძინეს, რასაც კრძინის გათახინებულად, თავზარდაცემულად, დღე და დამი შიში მყოფი ხაზნი, და მამის, მხოლოდ მამის გაიკებს, რა უბედურება დაატრდა ჩვენს ხაზს თავზე და მხოლოდ მამის იკრძინის ტკივილებს და თავის მოყვარობას

მას ჩვენ არ ჩავდივართ. რატომ? ჩვეულებრივად, ჩვენებურად, ქართულურად! ამჟამად და შემდეგშიაც როგორც საზღვარ-გარეთიდან, ისე რუსეთიდან ჩამოდან და ჩამოვლენ კორესპონდენტები, დავიღიან დაზარალებულ სოფლებს, გადაღებენ ფოტოგრაფიულ სურათებს გადამწვარ და განადგურებულ ადგილებისას, დაწვრილებით შეატოვებენ ჯარის საზიზღარს და მხეცურ მოქმედებებს, ანკარშიობენ დამწვარ შენობებისა და გაძარცვულ სქონლის ზარადს და ვეფხვას მას, დასაბუთებულს და ხელაფურად შეიკობაღს, მამწვადიან თავიანთ მკითხველებს. ჩვენ კი ვართ გაჩუმებული და ვუღიან, როდის დაიბეჭდება საზღვარ-გარეთ საქართველოს აკლების სურათები!

ჩვენ გვიჩხავს, თუმიტა ტკიბლად არა, ანკარს ქართლისა და დასავლეთ საქართველოს ამბები უსიამოვნო სიძმებრად გვევლინება. იქ კი ვეფხვას მას ცხადად ხედვებს და არც დღე, არც დამი ძილი არა აქვთ. დღეს რომ მივიღობთ: ხადატრეკენ, არ იღიან, დამი რა მოკლეთ; დიდა რომ გაუთენებოთ, არ იღიან, იმ დღეს რა უბედურება დაატრდათ თავზე. ოფხის მარტონის არ იღიან, ხელ კიდევ ექმნება ოფხის იუ გადაბუკვან და ზურგზე მათხოვარის გულას: კვილებენ. ქალი არ კრძინებს არც სიცივეს, არც ნადირის წინაშე შიშის და ნამუსის დასაცვად ჯარის მოხლოვებაზე კარბის ტყეში თავზარდაცემული და იქ აფურებს თავს. ბევრი ქალი წევს ამჟამად ღოგისში ანკარში, ზოგი ნამუს-ხელი და დასწრელებული,

ბული, ზოგიც შიშით ღოგისად ჩავარდნილი, ბევრი მკითხველზე შეძლილი ქალი და კაც: დაღის სოფლებში და გაზაკის სახლი არ მარტობათ განებიდან, მრავალი ბავშვი კვდება ანკარში ტყეებში დამე განიბეულად; მშობრ მწუწურვალთ, უსახლ-კარად დაჩენილთ თვალს: აქვს... აი სეთი მღვთმარებაში იმყოფება ჩვენი ხაზნი ადურ მყოფზე თვას. მყოფზე თვას, რაც ხაზს წევს კისრზე საზიზღარი მხეცრი და სტანჯვის, სისხლსა სწოვს, ნელ-ნელა ჰქადავს...

ეს არ არის იმიტომ მტერთა შორის, ეს არ არის ინიღობის მიერ ბურების აკლება, ეს არის რაღაც უსახარული მოვლენა ისტორიაში. აქ მტერი არ იბრძვიან, აქ ბურები არ ეჩიანადმდეგებან ინიღობისა. აქ უიარად, მიშვადობან ხაზსზე მოღის გამაგებელი ძეგლი მტერი არა დას. მურობად და დასამარტებლად; ანამედ გასძარცვავდ და სხვა და სხვა მხეცურ სურვილებს დასამყოფილებლად!

მოვიმინათ ფაქტები. რა კუთხიდან და რა უბედურებიდან დავიწყოთ? ვეფხვას კუთხეში, სადაც კი ჯარმა დასდვა ფეხი, ერთი და იგივე უბედურება ხდება. ჯარს ერთი გეგმა აქვს და ამ გეგმას „სინიღობისურად“ ასრულებს. სკანდინავიის ერთს დაზარალებულ დაბას ან სოფლებში მიხვდილთ და სრული წარმოდგენა გექმნებათ, რა მოხდა მთელს ქართლს და დასავლეთ საქართველოში. დამი, მოკვდა, ქალთა გაუზატოურება, ძარცვა-გლეჯა ვეფხვასა და ვეფხვას კრთისა და იმავე შინობებში.

უნდა ვიცოდეთ, რომ ჯარი ტოვდისიდან გვიდა საომრად მომზადებულად, ტყეის მფრქვევებით, ზარბაზნებით, წითელი ჯვრით და სხვა, რომელ ადგილშიაც მიავლიდენ, როგორც ომის დროს, ფრთხილად, დიდის მხაღობით ალუას შემოატრევიდენ, შორიდავლად (ვინ ებრძობა?) დააჭირდენ სოფლებს და შემდეგ შეუდებოდენ თავიანთ წესების შემოდებას და ნადავლის მოშავებას, ე. ი ძარცვა-გლეჯას.

ხამურში ჯარი მოვიდა 1 იანვარს, დიდის 9 საათს, — მავთიისობენ ადგილობრივი მისფრების, — ჯარს უფრთხობდენ ერუენის ზოლკის კაპიტანი კონოპალევი და ანდრეის ზოლკაინივი რედროვი. მარტობლიდან გდომსვლისათხავე, ჯარი რაზმებად დაიყო, თოფებში მარტონები ჩაწვა და საომრად გამზადებული მთელს დაბას მოკლა. ერთი რაზმი შეჭრა მთელი სადგური. ხაზს ადრ უშეებდენ არც სადგურზე, არც სადგურად. მავთიისობი რედროვი ჯარის კაცებით ავიდა სადგურის მერე სართულში, საიდანაც მარტა ხინს უკან ჩამოიფანეს მთლად გასისხლანებული სადგურის უფრთის თანაშემწე ხენ. ნავი. შემდეგ შეიბრეს სადგურის კასირი ალავრდოვი, რომელსაც ისე სტეკეს, რომ ფეხზე ძივის იღვა, გტეხლად თავიდან სისხლი თქრიალით გადმოდიოდა. მერე რაზმი მამკანს სადგურზე რკინის გზის საწოლის ზედამხეცვლი თომაშელი, ის ჩნტე-სატეები, მესამე მოიყვანა მემსწენე რატანი. ამგვარად რაზმებმა ერთი საათის განმავლობაში სადგურზე თავი მოუყარეს 22 კაცს. ეტეობდათ, უფრთხებს სია ჰქონდათ ხელში და იმ სიით აჭრდენ. ვეფხვას დაჭრილები ძალზე ივეენ ნატეში, სტუსადო ვაკონში შეიყვანეს და დაატუსაღეს. შემდეგ ჯარი შეესია დაბას. სამი დღის განმავლობაში ჯარის კაცები სძარცვავდენ ხაზს, სახლებს, მადანიებს. გამკლავ-გამოკლელს ტანზე ანაფურს არ აჩენდენ. ხაზს ქუხში წილებს ხდიდენ და სახლში ფეხშიშველად ისტუმრდენ. გამარცხი-გატოტელებული, ნატე-სატეები ხაზნი ასობით მოდიოდა სადგურზე და ათივრებს შეხიობდა, მაგრამ უფრთხები ამ საზიზღარობას, ავზაკობას, უსინდისო ძალმოკრებას თვალს აჩილებდენ და ხაზის საშველად ხელსაც არ აჩრევდენ.

დადამდა. ხალხი გაფრთხილდა, გაქცა და სახლებში ჩაიკეტა. ახლა საქვე სახლებზე მიდგა. დამის 9 საათი იქნებოდა, რომ ჭარბი შეუდგა უმატრინოდ დარჩენილ დეკნებისა და მალახიების ძარცვას. 9 საათიდან მოყოლებული დამის 2 საათამდე რეინის დომებით ჭარი ერთგულად, ენერგიულად ამტკრედა მალახიების კარებს და გამოჰქონდა სხვა და სხვა ძვირფასი საქონელი. შემდეგ გაძარცვულ მალახიებს რამდენიმე ალკას მისცეს ციციანი და მიუჩუბულა, უმატრინოდ დარჩენილი ბაზარი ციციანის ალში გაეხვია იწუხა საუკეთესო ნაწილი ხაშურისა, სადაც ჩამწკრივებული იყო ორ-სამ სართულიანი სახლები და მდიდარი მალახიები. კახა-სები თოფებით იდგენ ციციანი-მოკიდებულ შენობების კარშიც და ემუქრებოდაც ზატრინებს, რომლებიც ციციანზე მოცვივდნენ და მდიდრობდნენ, თავის ქონების ცოტაოდენი რამ მანინ გულად-ჩანათ.

ამაზე თუ არის ნათქვამი, სახლი რომ გეწოდეს, ზედ ხელი მანინ მოათხოვ. სახლების და მალახიების ზატრინები იდგენ შორი-ახლო და... თბებოდენ.

ამ დამის გაღწევა ათა ორ-სამ სართულიანი სახლი, შეიდი დიდი მალახია, დინის სარდაფები, ლუხინები, სადალაქები, შე-ჭურჭლეების დუქნები და სხვა. ზარალი 300,000 მანეთს აღე-ბიტება.

ხალხის შიში საზღვარი დარ ჰქონდა. მეოთხე დღეს ხაშურ-ში ერთ ადამიანს ვეღარ ნახავდით. მცხოვრებლებმა მიანებეს თავი თავის სარჩო-საბადებულს და გადავიდნენ; დაბაში მხალხოდ ძა-ღებო და წავიკავებდნენ, ისიც იმითომ, რომ ძაღლის გაუდგა ანუ მანა ხორცის ჭამა საჭირო არ იყო: ძვირფასი საქონელი, შინაური ფრინველი, ცხვარი და მსხვილიყვას საქონელი ამ მიზ-ნისათვის მრავალი იყო.

საქმე მათ არ თავდება, — შე რომ ვაგათავებ წიქრას, არც მის-შინ ვათავლება. ჭარბი კაცები, რაზემუდ დეფოფიანი, სხამ დღის განმავლობაში დადიოდნენ ოჯახიდან ოჯახში და... ექებდნენ „წითელ რაზმებებს“ და „აბიტორებს“. მათ მეთაურობდა ადგილობრივი ზოლიციის სტრაჟიკო, რომლისთვისაც, რადაც მაწყობის გამო, ერთს შიტინგზე ეტყინათ. ამ ვაგათრის შემდეგში მასწირს სწო-რედ იმ დროს, როდესაც ის კახაკებთან ერთად ნათეს ახსმდა ბა-ნაკოვისა და შურკაის სახლებს და ციციანის მოკიდებებს უბირებ-და. დანიერეს და ორ ზოლიციის ბოჭყლიანი ერთად სამართალში მისცეს. ამ სტრაჟიკომ იცოდა კარგად შიტინგებზე ვინ ღაზარობდა, რაშიში ვინ იყო, ადესზე წითელი ბარადი ვის ეტირა და შვი-ღას ოჯახს უჩვენებდა ჭარბი კაცებს.

ერთს ოჯახში*) მიიყვანს ამ სტრაჟიკომ, მაუთით მოხუცი ბუღ სახლის ზატრინზე და უთხრა: აი, ამის შეიღამ მიჰქვდა ჩემი ამხნავი-სტრაჟიკო. კახაკები დაერვივნენ, დიდება და შეიღამ (გასათხვარო 17-18 წლის ქალი) გაუზატორუნს მამის ძალს, სტე-მეს, შემდეგ სამიგანი სახლიდან გამოირეკეს და სახლის ძარცვას მიჰყვეს ხელი. გაუბედურებულნი, ნცემი-ნატუში დედამამ და შეი-ღი დამე, სიცივიში გადადიოდნენ ერთი მეზობლიდან მეორესთან, მაგრამ სახლში მათ შეშეებან ვერავინ ჰქედავდა, კარი არავინ გაუ-ღო. ბოლოს ერთ მღვდელს შეებრდა საცოდადენი და სახლში წაი-შუნა.

ამგვარი შემთხვევები უვლდა ერთმანეთზე უსასარდესია. ამავე დამის მეორე რაზმი მივიდა ერთ რუსის ოჯახში, სადაც დახვდათ მოხუცებული დედამამ და ორი გასათხვარი ქალი. ხუ-ლიკანმა, რომელიც ჭარბი კაცებს წინ მიუძღოდა, ქალებზე მიუ-თათა და უთხრა მისულებს: აი, ეს „ბარისები“ წითელ ბარადს

*) გვარს და სახლებს არ ვაცხადებთ, რადგან ვერიდებით, ისე-დაც გაუბედურებულ ოჯახებს მეორე უბედურება არ დავატყობთ თავზე.

ატრებდნენ ჭარბი კაცებმა ჭარბ ძალზე სტემის ძე შეეფოფა. შემდეგ დედამამ დერეფანში გამოჰკარეს, გასათხვარო უმატრინოდ მიკრე ოთახში გამოჰყვდიეს. ახ ლწელიწადი იყო, გამოდელ სუფ-რასზე ელაგა შეიწვარი ინდოურება, ქათამი, სხვა და სხვა საჭმელებ-ბი, ტბილეულობა. დინო და არაეი. ოთხი სუფრას მიოჰდა, ორი ემაწვილ ქალებთან შევიდა... შემდეგ ის ორი გამოვიდა და სუფ-რას მიოჰდა. მათ ნაცვლად მეორე წყვილი ქალებთან შევიდა, შემდეგ შესამე წყვილი შევიდა... ამგვარად იცულებდნენ რამდე-ნიმე საათის განმავლობაში. გამოწარებულნი, დედამ შემთხვარო-ვარები და გაფრთხილები ქალების ოთახის კარებში ჩადგა, მაგრამ წაქციეს და ქუსლით და მუშტით იმდენი სტემეს, რომ საბრადო გულშეწუხებული კარებში უძრავად დაცნ, და ჭარბი კაცები, ქლე-ბის ოთახში რომ შედიოდნენ, გულშეწუხებულ დედას ზედ აბოჭებდენ.

აი მესამე მაცვლითიც. ამ ამბების მეორე დღეს სადგურზე მოაჭრენ დედა და შვილი (14 წლის ქალი). მათი შესეღვა შეზა-რავდა ადამიანს: გაწეწილი თმა, დაჯარული სახე და ხელები. შიშო-ღეჟილი ტანსაცმელი. — გოგების ჰევიანდენ. დედას სადგურის ბუფეტში გული შეუწუნდა. ემწვიღამა ქალმა, როგორც იყო, აუხსნა ჭარბი აფერ-რებს თავიანთი უბედურება: ჭარბი კაცობა შემოკვიცივიდენ, გაგძარ-გეს, გვეტემეს, კვიშეულო, ჩვენ გამოვიქცეთ ისინახლად იქ დათარე-შობენო ერთი აფიცერი გაჰყვა თან ემაწვილ ქალს. ჭარბი კაცებს თავისი საქმე უკვე ვათავებინათ და ზირდაზირ ერთს დუქანში ქეიფობ-დენ. ქალმა უხვან აფიცერს: აი ესენი იუნენო, მაგრამ აფიცერმა მოქეიფებებს ხმა არ გასცა, ქალს კი მიებრუნდა და უთხრა: ეს რა არის! ცოცხლებს დაგწავთ, ჩამოგახნობთ. აქ უნდა აღვინშნოთ, რომ ეს დედა-შვილი რეინის გზის მალაღ მოხელის ცოლშვილი არიან შეოთხე ოჯახის შამამ თავისი ცოლი და აგეჟეულობა 300 მანეთით დაინხნა. მეხუთე ოჯახში, როდესაც ჭარბი კაცებმა ცოლს ხელი მიჰქეიდას და სახლის ძარცვას მიჰყვეს ხელი, სახლის ზატ-რინი გამოჰვარდა კარში და სადგურზე აფიცრებს მამაშურა: მიშე-ღეთ, სანამ დროა, უბედურებისგან დამისენითო. აფიცრებმა დამ-შეიღებულის კილოთი უზახესეს: წადი შინ და ჩვენ ვისმეს გამოფე-ცხავითო. საბრადო სახლში როგორ დაბრუნდებოდა, — იდგა სდ-ტურზე ატურული და უცდდა, როდის მიიღებდა დახმარებას. მხო-ლოდ საათ-ნახევრის შემდეგ გაატრნეს კახაკებს ურადნაკი, მაგ-რამ გვიან და იყო... იმითომაც გაგზავნეს, რომ გვიან იყო! შეუძლებელია ჩამოთვალდეს უველას ოჯახები, რომლებსაც ეს უბედურება წევათ. სახლში ასხელებენ ორმოცზე მეტს ოჯახს, მაგრამ ვერავინ ვერ აძივს, ფარავნ, იფიცუნ, რადგან იციან კარგად, უბედურებას ვეღას უშეკლიან და სორცხეალსაც ურადებან.

საძარცვ სიკეთებს, აგეჟეულობას ძეჟე საშუკომ უსირცხვილოდ ჰეიოდენ ზანგურის საკრავი „მამანები“ სამ მანეთად ივიდებოდა, ათ თუმანიანი ხალხები ხეთ მანეთად. სახლი არ გადაჩენილა გე-უძარცვავი ადამიანი არ დარჩენილა გაულებავი. ისე აივლეს, იმ გვარად დაწიოკეს და შელახეს მცხოვრებნი, რომ ვაივლას: სი, ორასი წელიწადი და დელები შეიღებს, შეიღები კიდეც თავიანთ შეიღებს შამით გადასტევენ, რა დამართა 1 იანვარს 1906 წელს ასე უმიხეზოდ რუსეთის კაშმაკებულმა ჭარბმა ხაშურის მცხოვრებთ.

სე. ე—ნი

(გაგრძელება იქნება),

მიტინგები ინფლისში

ყოველ სახელმწიფოში ხალხის პოლიტიკურ ცხოვრებას განსაკუთრებული, ადგილობრივი პირობებთან შეფარდებული ხასიათი ემჩნევა. იქ, სადაც მართვა-გამგეობაში წარმომად-გენლობა ახალი შემოსულია, სადაც ხალხი მტარვლობის

კლანჭებში გმინვას შეჩვეულია და სადაც, ამიტომ, მონურ ხასიათს და მონურ ჩვეულებებს ყოველ ადამიანის გულში მაგრად აქვს ფესვი მოკიდებული, პოლიტიკურ ცხოვრებას ვერ ექნება საჭირო სიღინჯე, იქ მოწინააღმდეგესი პატივისცემა, მასთან შეთანხმებულად მოქმედება საზოგადო მოღვაწის თვალში ხშირად სისუსტისა და გაუგებრობის მაჩვენებელია. პირიქით, წარმომადგენლობას შეჩვეული ხალხი ერიდება ყოველივე ძალადობას და ცდილობს ზნეობრივ გავლენის საშუალებით აძიულოს თავისი მოწინააღმდეგე იმ გზას დაადგა, რომელიც ხალხის უმეტესობისათვის სასარგებლოა. და სწორედ აქ, ასეთ ქვეყნებში, მაგრად გამოვლიან ხალხის გულში ის აზრი, რომ არც ერთს ჯგუფს ან კლასს სახელმწიფოში ან აქვს უფლება შეგნებულად და განზრახ ვალდებულ ხალხის უმეტესობის სურვილს და თავისი, როგორც უმცირესობის, სურვილი ხალხის უმეტესობისათვის სავალდებულოდ გახადოს.

სხვა ქვეყნებში არსებულ საპოლიტიკო ჩვეულებების შესწავლა მეტად საგულისხმო და სასარგებლოა პოლიტიკურად ჩამორჩენილ ქვეყნებისათვის, რადგანაც რკმარა სხვა ქვეყნებიდან მხოლოდ პოლიტიკურ ფორმების, პოლიტიკურ წეს წყობილების გადმოღება, საჭიროა მასთან ერთად გადმოვიღოთ ის პოლიტიკური ჩვეულებებიც, რომელიც შესაძლოა ხდის ამ წესწყობილებაში ხალხის ცეთილდღობის მიღწევას.

ამ მხრივ მეტად საგულისხმოა ინგლისი, სადაც ხალხის წარმომადგენლობა უკვე რამოდენიმე საუკუნის შემოსულია. იქ ახლა უმაღლესი სახელმწიფო უფლება იყოფა სამად და ეკუთვნის მეფეს, ზედა და ქვედა პალატებს, ყოველი ახალი კანონი ჯერ ქვედა პალატაში ირკვევა, შემდეგ ზედა პალატაში გადადის და, იქ მოწინებული, მეფისაგან მტკიცდება. ამას ჩვეულება მოითხოვს და ამნაირად სამივე ზემოაღნიშნული დაწესებულება კანონების გამოცემაში სრულყოფილებიანა ჰგავს, — ნამდვილად კი მეტი მნიშვნელობა და პოლიტიკური გავლენა ქვედა პალატას აქვს, რადგანაც მხოლოდ იგი გამოხატავს ხალხის სურვილებს. ზედა პალატა, როგორც უმცირესობას, მსხვილ შემამულებების წარმომადგენელი, ყოველივეს იძულებული ხდება დაუთმოს ქვედა პალატას და მეფე ხომ მხოლოდ გარეგნად ერევა კანონდებლობის საქმეში, მხოლოდ ფორმალურად ამტკიცებს კანონებს, ნამდვილად კი სახელმწიფო საქმეების მართვასა და გამოგებაში აღარ ერევა მეფე ინგლისში მხოლოდ მეფობს და არა მმართველობს, მმართველობა იქ ხალხს ეკუთვნის, მის წარმომადგენელთა ხელში გადასულია.

ხალხის წარმომადგენლობის შემოღებამ ინგლისში თვით ხალხი არ ჩამოაშორა სახელმწიფო საქმეებს. ხალხი იქ მხოლოდ წარმომადგენელთა არჩევას არ კმარობს და თვითონაც გაფაციცებით თვალყურს ადევნებს, როგორც ამ წარმომადგენლებს მოქმედებას პარლამენტში, ისე საზოგადოდ მთელ პოლიტიკურ ცხოვრებას სხვა ქვეყნებშიაც და ხმასაც იღებს ყველგან, სადაც ხელ.ეს, რომ მისი წარმომადგენლები საქმარისის მხნეობით და სისწორით არ გამოხატავენ მის სურვილს, ან გვერდს უხვევენ ამ სურვილის განხორციელებას.

სამისო საშუალება ინგლისში მიტინგებია, საჯარო კრებები. ინგლისში არსებობს სიტყვის, კრებების, პრესისის თავისუფლება, პიროვნების და სადგომების ხელუხლებლობა. ყოველ ადამიანს უფლება აქვს გამოსთქვას თავისი შეხედულება მთავრობის მოქმედებაზე, მოიწონოს ან დაიწუნოს იგი და თვით მთავრობას უმაღლესი წარმომადგენლებიც გაჰკიცხოს

საჯაროდ, მთავრობას უფლება არა აქვს საჯარო კრებებზე აკრძალოს ყველგან, სადაც ადგილი მოიძებნება, სადაც შეკრება ნობაში თუ ტრიალ მინდორზე, შეუძლია ხალხს შეკრება. ამ კრებებზე ყველა თავისუფლად გამოსთქვამს თავის აზრს, რადგანაც ადმინისტრაციის უფლება არა აქვს დაატუსაღოს მისთვის არა სასიამოვნო რამეების მთქმელი ადამიანი. ვისიმე დატუ აღება იქ მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით არის შესაძლო, დატუსაღებული მეორე დღესვე უნდა წარადგინონ სასამართლოში და მისი საქმე პირველსავე სხდომაზე უნდა გაიჩქეს. ყოველ უსამართლო და უკანონო დატუსაღებისათვის პასუხს აგებენ ყველანი, თვით მინისტრებიც კი. უკანონოდ ადამიანის დატუსაღებისათვის კანონი დამნაშავეს სჯის ცაზეში ჩასმით ან დაჯარიმებით.

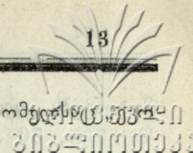
სწორედ ამიტომ საჯარო კრებებს, მიტინგებს ინგლისში განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიეცა. არც ერთი მნიშვნელოვანი კანონი არ შემოსულა ინგლისში ისე, რომ ხალხი, მიტინგებზე აზრის გამოთქმით და პარლამენტში ამ მიტინგებზე შემუშავებულ პეტიციების წარდგენით არ ჩარეულიყოს საქმეში და პარლამენტისათვის ამნაირად არ ეჩვენებოდეს, თუ რა აზრს ადგია ამა თუ იმ საკითხის შესახებ ხალხი, ის ხალხი, რომლის წარმომადგენლობას კისრულობს პარლამენტი.

ხალხი ინგლისში აფასებს თავის პოლიტიკურ უფლებებს და მედგრად იცავს მათ ყველგან, სადაც ვინმე უცდება მათ დარღვევას, იქაც კი, სადაც ეს დარღვევა შემთხვევითაა.

ჯერ კიდევ მეთვრამეტე საუკუნეში ხალხის შეგნება ამ მხრივ მეტად განვითარებული იყო. 1762 წელს ქვედა პალატის წევრმა ჯონ ვილქსმა თავის გაზეთში გაჰკიცხა ხელმწიფის სეფე სტყვა და მინისტრები. ამ წერილისთვის მთავრობამ აეტორის დატუსაღება ბრძანა, და ვილქსი მართლაც დაატუსაღეს. მაგრამ ვილქსმა ამ დატუსაღებაზე სასამართლოში იჩივლა და სასამართლომაც სცნო, რომ მისი დატუსაღება არღვევდა პარლამენტის უფლებას. მეფემ და მინისტრმა გადასწყვიტეს მანც მისი სამართალში მიცემა და, რაკი ხელში არავითარი საბუთი არ ჰქონდათ მის გასამტყუნებლად, ამიტომ მის სადგომიდან მოიპარეს ერთი რაღაცა ხელთახვერი, რომლის დაწერისათვის ციხე მიუსაჯეს და გამოირიცხა პარლამენტის წევრების რიცხვიდან. ხალხი მთავრობის ამნაირმა ქცევა აღელვა, — ყველას ვილქსის მხარე ეკირა.

1768 წ. არჩევნების დროს ვილქსი მიდლსექსში პარლამენტის წევრად იქმნა ამორჩეული, მაგრამ მთავრობამ მოიმიზეზა, რომ ერთ დემონსტრაციის დროს ხალხს მოუვიდა შეტაკება პოლიციასთან და დაატუსაღა ვილქსი. სატუსაღოდან ვილქსმა მინისტრ პრეზიდენტს ამის შესახებ წერილი მისწერა, რომელიც მინისტრმა მთავრობის შეურაცხყოფელად მიიჩნია და პალატაში წარადგინა, რომ პალატას აეხადა წარმომადგენლობა „უდიერ“ ვილქსისთვის. პალატამაც ხმის უმეტესობით ასრულა მინისტრის სურვილი.

მაგრამ ვილქსის ამომრჩეველები მინისტრების ფებთამტვერობას არ აპირებდენ. მათ ხელმეორედ აირჩიეს იგივე ვილქსი. გულმოსულმა პალატამ გადაწყვიტა, რომ ვილქსის ხელმეორედ არჩევა უკანონო იყო, რაკი იგი თვით პალატამ გამოირიცხა წარმომადგენელთა რიცხვიდან. ხალხმა მიდლსექსში ამის საპასუხოდ მესამედ აირჩია იგივე ვილქსი, მაშინ მთავრობამ ისევ გააუქმა არჩევნები და ახალ არჩევნებში თავისი კანდიდატი წამოაყენა და, თუმცა მას სულ ცოტა ხმა ამოუვიდა, მანც იგი სცნო არჩეულად და პარლამენტში მიიღო. მთელი ინგლისი აღელდა, რადგანაც მთავრობის ასეთი

ქცევა ხალხის უფლებას არღვევდა, — ხალხს სრული უფლება ჰქონდა პარლამენტისთვის აერჩია ისეთი წარმომადგენელი, რომელიც მას სურდა, და არა ის, რომელიც სასიამოვნო იყო მთავრობისათვის. მიღსეკსში მიტინგი შესდგა, რომელზედაც მსჯელობდნენ საარჩევნო თავისუფლების შესახებ. დამსწრე ორატორები ჰკიცხავდნენ მთავრობას.

ამ მიტინგის ანგარიში რომ დაიბეჭდა გაზეთში, ინგლისის სხვა და სხვა კუთხეებში აც ასეთივე მიტინგები შეს გა და პარლამენტს სხვა და სხვა მხარედან მოუვიდა აუარებელი პეტციები. ამ პეტციებში, ვილქსის საქმის გარდა, იყო მოხსენებული საარჩევნო წესების უფარგისობა, მინისტრების ძალმომრეობა, სახელმწიფო მოხელეთა ქრთამები. მაგრამ მინისტრები და პალატა ყურადღებას არ აქცევდნენ ამ პეტციებს და ამბობდნენ, — აქ ხალხი არაფერ შუაში არისო, ამ პეტციებს მხოლოდ რამდენიმე მყვირალა ადამიანი ადგენსო.

მთავრობის გულგრილობამ მხოლოდ გააძლიერა აგიტაცია, რომელსაც ქვედა პალატის ზოგიერთი წევრიც მიემხრო. ცნობილი მოღვაწე ედმუნდ ჰარკი ამ პალატაში იცავდა კიდევ მიტინგების თავისუფლებას და ამბობდა: „მე თანახმა არა ვარ იმათი, ვისაც ეს მიტინგები საზოგადო მყუდროების დამარღვეველი ჰგონია. მე მომწონს ეს ხმაურობა, როდესაც მას თვისი მიზნები აქვს. დამე ზარას ხმა გავწუხებს, როდესაც ცეცხლი უკიდია შენობას, მაგრამ ამავე დროს ეს ხმაურობა ცეცხლში დაღუპვას გვაშორებს თავიდან. როდესაც ხალხის წარმომადგენლები გულგრილად ეკიდებიან საზოგადო საქმეებს, როდესაც იგინი კანონს არღვევენ და თვითნებობას იწყებენ, — მაშინ ხალხს სხვა გზა არ რჩება, იგი იძულებულია თითონ ჩაერიოს საქმეში და თავისი დარღვეული უფლებები დაიცვას.“

აგიტაციის გავლენით ქვედა პალატის 76 წევრი გადაუდგა მთავრობას და 1784 წელს, როდესაც მიღსეკსის ამომრჩევლებმა ისევ ვილქსი დასახელეს თავის წარმომადგენლად პალატაში, პალატამ და სამინისტრომ ხმა აღარ ამოიღეს და ვილქსი ქვედა პალატაში სრულუფლებად წევრად შევიდა.

ეს ხალხის გამარჯვება იყო, ამ გამარჯვებაში თვით ვილქსის არჩევას კი არ ჰქონია მთავარი მნიშვნელობა, — ერთით მეტი ან ნაკლები პატიოსანი დებუტატი ცხოვრების მიმდინარეობას ვერ შეცვლის, — მნიშვნელობა ამ გამარჯვებას ჰქონდა ზნეობრივი. მან დაანახა ხალხს, რომ მეფეს, მის მინისტრებს და თვით პარლამენტსაც კი არ შეუძლია ხალხის დაჩაგრვა იქ, სადაც ხალხის ყველა ნაწილი, ხელიხელ ჩაკიდებული, ერთად იბრძვ ს რომელიმე მიზნის მისაღწევად და თავის საერთო სურვილს გადაჭრით აცხადებს.

ვილქსის საქმე ჯერ არავის დაეწიებოდა არ ჰქონდა, როდესაც ხალხს ინგლისში კიდევ დასჭირდა მიტინგების საშუალებით თავის სურვილის გამოთქმა მთავრობის სახელმძღვანელოდ.

1776 წელს ამერიკის შერთებული შტატები ჩამოშორდნენ ინგლისს და მას ომიანობა დაუწყეს. ამ ომიანობას მოჰყვა ომი საფრანგეთსა და ისპანიასთან. ინგლისი მარცხდებოდა, ომზე აუარებელი ფული იხარჯებოდა, გადასახადი გადასახადს ემატებოდა და დაღარიბებულ ხალხს მძიმე ტვირთად აწევებოდა კისერზე. ცხოვრება გაძნელდა, გაძვირდა, ხალხი გაჭირვებაში ჩავარდა. და ამ დროს მთავრობა დიდ ჯამაგირებს ურიგებდა თავის ახლობლებს, მრავალ უსარგებლო მოხელეს ხალხისაგან რის ვაი ვაგლახით შეგროვებულ ფულს აქმევდა.

ამის გამო ხალხში აგიტაცია დაიწყო, რომელსაც „ენგლის ნომიურ“ მოძრაობის სახელი დაერქვა.

ეს მოძრაობა ჯერ იოსკშირის საგრაფოში დაიწყო. ერთ მიტინგზე დამსწრე ხალხმა შემომავა პეტიცია, რომელშიაც იყო აღნიშნული, რომ ხალხი უზომოდ იტ ნჯება გადასახადების სიმძიმისაგან და ამავე დროს ხედავს, როგორ უსარგებლოდ იფლანგება ხაზინის ფულიო. ხალხი სთხოვდა ამ ს გამოსაკვლევად კომისიის შედგენას, სთხოვდა უსარგებლო სამსახურის გაუქმებას, დაუმსახურებელ პენსიების მოსპობას. ამ მიტინგს ინგლისის სხვა კუთხეებში სხვა მიტინგები მოჰყვა. ყველა მიტინგებზე გადაწყვიტეს შეერთება, საერთო კავშირის და კომიტეტის შედგენა. პარლამენტს ინგლისის ყველა კუთხიდან ეგზავნებოდა პეტციები. აგიტაციამ თვით ქვედა პალატაშიაც მოიკადა ფეხი და აქ ხალხის სურვილებს რამოდენიმე მოსარჩლევ გამოუჩნდა. სხვათა შორის უკვე მოხსენებული ედმუნდ ბორკი ცხარედ ჰკიცხავდა არსებულ სისტემას და სახელმწიფოს ხარჯებში მომჭირნეობას ითხოვდა. ქვედა პალატამ განიზრახა ხარჯების შემცირება, გადაათვლიერეს მოხელეთა სიები, ნახეს, რომ ყოველ წლიურად 2 მილიონი მანეთი მაინც უსარგებლოდ იხარჯებოდა.

პალატის საამისო განზრახვა სისრულეში არ მოვიდა, მაგრამ ხალხის გამარჯვებად ისიც კმარადა, რომ მიტინგებმა აიძულა მეფე და პარლამენტი, გარეჯანდ მაინც, დაეთმოთ ხალხისთვის და მის სურვილების მიხედვით მოქცეულიყვნენ.

გამოცდილებამ ინგლისელებს დაანახა, რომ მიტინგებს განსაკუთრებული პოლიტიკური ძალა და მნიშვნელობა ეძლევა იქ, სადაც ხალხის მოძრაობას მეთაურობს რამე მტკიცე ორგანიზაცია, რომლის განყოფილება ინგლისის ყველა კუთხეში მოფენილია. ამ ორგანიზაციების ძალა გამოჩნდა განსაკუთრებით იმ მოძრაობაში, რომელსაც კათოლიკეთა განათავისუფლების სახელი დაერქვა.

ინგლისში მეჭვიდმეტე საუკუნეს აქეთ პროტესტანტობა გავრცელდა და კათოლიკე სარწმუნოება, რომელსაც წინედ ადგა მთელი ხალხი, ახლა დევნილი შეიქმნა. კათოლიკეებს საარჩევნო უფლება წაართვეს, მათ ხანელმწიფო სამსახურის კარები დაუხშეს. როდესაც 1778 წელს პარლამენტმა კათოლიკეებს ზოგიერთი შეღავათი მინიჭა, პროტესტანტ ინგლისში ამის საწინააღმდეგო აგიტაცია დაიწყო. აგიტატორები ხალხს არწმუნებდნენ, ამ შეღავათების შემოღებას თან მოჰყვება კათოლიკეთა გაბ ტონებაო. ამბობდნენ, რომ საქირთა კათოლიკეების ამოკლეთაო. ამ მოძრაობას მეთაურობდა ლორდი გორდონი და პოლიცია გულდამშვიდებით და გულზე ხელდაკრფილი უყურებდა ამ პროვოკაციას, რომელიც ბოლოს მართლაც სისხლის დღვით დასრულდა.

1823 წელს ორი ირლანდელი, კონენლი და შეილი კათოლიკეთა განათავისუფლების მოძრაობას სათავეში დაუდგნენ. კონენლი გასაოცარ მჭერმეტყველების პატრონი იყო, შეილი — ორგანიზატორი. მათ შეადგინეს კათოლიკეთა კავშირი, რომელმაც მიზნად დაისახა პარლამენტისაგან კათოლიკეთა უფლებების ყოველივე შევიწროების მოსპობა. მალე ყველა სოფელში ამ კავშირის განყოფილება დაარსდა, ყველგან მიტინგები იმართებოდა და საუკეთესო ორატორები ლაპარაკობდნენ ხალხში. ხალხის ერთსულობა ისეთი ძლიერი იყო და კავშირის დისციპლინა ისეთი სრული, რომ კავშირმა მოახერხა ერთ დღეს ირლანდიის ყველა კუთხეში ერთდროებითად 2500 მიტინგის მოხდენა, 7 მილიონ ხალხის ფეხზე წამოყენება სასურველ უფლების მოსაპოვებლად. ამ

მიტინგებს ყველგან მშვიდობიანი სახე არ ჰქონდა. კლონმელ-ში, მაგ., 50 ათასი ადამიანი შეგროვდა. მიტინგი სამ დღეს გაგრძელდა. შეკრებილი ხალხი, ჯარივით დაწყობილი და შეიარაღებული, ქუჩა-ქუჩა იარებოდა.

მთავრობამ ჯერ განიზრახა ამ მოძრაობის ჩაქრობა და გამოაცხადა ყოველივე შეარღვეულ მიტინგს ჯარები გაჰყვან-ტავენო, მაგრამ მალე მან შეიცვალა თავისი მოქმედება: ხალხის მეთაურებმაც ეს შენიშნეს და გაახშირეს შეარღვეულ მიტინგების მოწვევა. მთავრობამ დაინახა, რომ ორში ერთი უნდა აერჩია: ან ომი ირლანდიასთან და ან დათმობა. სანამ ჯერ გვიან არ იყო, მან ისევ ეს მეორე გზა ირჩია და 1829 წელს კათალიკებს პროტესტანტებთან სრული თანასწორობა მიენიჭათ.

ირლანდიის მაგალითმა ინგლისის ხალხსაც დაემტკიცა აშკარად, რომ შეთანხმებულ მოქმედებას და ორგანიზაციას განუზომებელი მნიშვნელობა აქვს იქ, სადაც ხალხი მიტინგების საშუალებით ებრძვის მთავრობას და ცდილობს თავისი სურვილი გააბატონოს სახელმწიფოში.

ს. ქაჩ — მე.

(დასასრული შემდეგ).

გალატაკების თეორია

(იური გარდენინის წერილიდან)

რას გულისხმობენ „გალატაკების თეორია“ თანამედროვე სოციალისტურ ლიტერატურაში და ვინ აღიარებს ესეა ამ თეორიას?

გალატაკების თეორია გვაუწყებს, რომ კაპიტალისტურ საზოგადოების განვითარებას თან სდევს თანდათან დაქვეითება მუშათა კლასის მატერიალურ მდგომარეობისა. თავის წმინდა სახით ეს თეორია გვხვდება ხოლმე დროგამოშვებით პოპულარულ სააგიტაციო წიგნაკებში, რომელთა ავტორები ძლიერ ნაკლებ ცდილობენ თავიანთ ფორმულებს მისცენ მეცნიერული სისწორე: ისინი უფრო მეცადინეობენ, რაც შეიძლება, მაგრად და ფიცხლად გამოვიდნენ იმგვარ ლიტერატურაში, რომელიც იღებს არ ამაჟღავნებს მხოლოდ, არამედ კიდევ აჟღავნებს, რომელიც ალაგებს მათ არა უბრალოდ, მდებია — გასაგებ ფორმაში, არამედ ხელოვნურად აუბნავს და ამ „გაუბრა-ლოებისათვის“ ხდის მათს შინაარს ვიწროდ და ღარიბად. ამგვარ ლიტერატურაში მასსათა გალატაკება, მათი ცხოვრების მატერიალურ და კულტურულ მდგომარეობის გაუარესება ხელსაყრელ საფრთხობელას როლს თამაშობს, — ამ არგუმენტით აქვებენ მუშებს, რომ მათ დამსხვრიონ ფუძენი ბურჟუაზიულ წყობილებისა, სადაც აუცილებლად ხდება მათი ბედის პროგრესიული დაქვეითება.

რაც შეეხება რამოდენიმედ სეროზულ მარქსისტებს, ისინი, რასაკვირველია, ამ ფორმით არ იღებენ ამ თეორიას. „არც მარქსს, არც ენგელსს, არც ლასსალს, არც როდბერტუსს არ აქვს ეგრედ წოდებული თეორია გალატაკებისა, რომლის მიხედვით კაპიტალისტურ წარმოებასთან ერთად ვითომ ძლიერდება მასსათა სიღატაკე“, — გადაჭრით ამტკიცებდა აგუსტ ბებელი ჰანოვერში წარმოთქმულ სიტყვაში წინააღმდეგ ბერნშტეინისა. და თავის მხრივ იგი არა ნაკლებ გადაჭრით უმატებდა: „თავისთავად საგულისხმოა, რომ მუშათა უმეტეს ნაწილის მდგომარეობამ — თუ მას განვიხილავთ აბსოლუტურ ხედვითი წერტილიდან — აიწია, გაუმჯობესდა“. არა ნაკლებ გადაჭრით აღიარებდა კარლ კაუტსკიც, როცა ამტკიცებდა,

რომ „სწორეთ უფრო მეტად განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში შეუძლებელია თქმა, ვითომ ფიზიკური სიღატაკე მატულობდეს; პირიქით, ყველა ფაქტები გვიჩვენებს, რომ ფიზიკური სიღატაკე კლებულობს, თუმცა-და ძლიერ ნელი ბიჯით. მუშათა კლასის მდგომარეობა ესეა უფრო მაღლა დგას, ვიდრე ამ 50 წლის წინეთო“. სწორედ ასეაგსტრიაშიაც ბრუნის პარტიეტაზე ჰანინხმა განაცხადა, რომ გალატაკების თეორია მივიწყებულიაო, და არავის მხრივ არ შეხვედრია გამოდევბა.

მაშ, რაღაში მდგომარეობს დევა, თუ კი გალატაკების თეორიას მომხრენი აღარა ჰყავს? ეს დევა ისტორიულ-ლიტერატურულ ხასიათისაა. ეგრედ წოდებული „რევოიონისტები“ ამტკიცებენ, რომ გალატაკების თეორია შედის მარქსიზმის დოგმაში და ამ მუხლში დოგმა უნდა იქმნას შესწორებული. ორტოლოქები კი, პირიქით, იმას ამტკიცებენ, რომ გალატაკებს-ს თეორია, აბსოლუტურ მნიშვნელობით, არასოდეს არ ყოფილა დოგმაში შესული და ამისათვის არცა-რა არის შესასწარებელი, საჭიროა მხოლოდ მისი სწორი გაგება.

„კაპიტალის“ პირველ ტომში (გვ. 667) ჩვენ ვკითხულობთ:

„კაპიტალის მაგნატთა რიცხვის თანდათან კლებასთან ერთად... მატულობს სიღარიბე, თრგუნვა, დამონება და ექსპლოატაცია, მაგრამ ამასთანავე იზრდება უკმაყოფილება მუშათა კლასისა“.

ან კიდევ მეორე ალაგს (გვ. 562):

„სიმდიდრის დაგროვება ერთს მხარეზე ჰქმნის იმავე დროს მეორეზე, — ესე იგი იმ კლასის მხარეზე, რომელიც ჰქმნის თავის ნაწარმოებს კაპიტალის სახით, — სიღატაკეს, შრომის სიძნელეს, შეუსმენლობას. გაველურებას და ზნეობრივ დამცირებას“.

კაუტსკის განმარტებით, მარქსს აქვს აქ ლაპარაკი ტენდენციაზე გალატაკებისაკენ, ტენდენციაზე, რომელიც თან სდევს კაპიტალისტურ წყობილებას მეორე, წინააღმდეგ ტენდენციასთან ერთად: — შეერთება მუშათა კლასისა თვით კაპიტალისტურ წარმოების პროცესის მიერ, მის საწინააღმდეგო ძალის ზრდა მისავე დამმონავებელ ძალთა წინააღმდეგ. ანაირად, არ არსებობა ფაქტიურ დაქვეითებისა, მუშათა კლასის მდგომარეობის რეალურ და აბსოლუტურ გაუარესებისა სრულიად არ მოწმობს თვით ტენდენციის არარსებობას: მისი მოქმედება ქარწყლდება მხოლოდ სხვა ტენდენციით. „ჰქრება მხოლოდ ზოგიერთი მოქმედება ტენდენციისა და არა თვით ტენდენცია.“ ეს ტენდენცია განუყრელადაა შეკავშირებული კაპიტალისტისა და მუშის ინტერესების წინააღმდეგობასთან, — პირველის მისწრაფებასთან მიიღოს შემოსავალი მეორის გაცვლივით.

გარდა ამისა, იმავე განმარტების მიხედვით, მარქსს ჰქონდა სახეში არა აბსოლუტური ფიზიოლოგიური გალატაკება, არამედ — ასე რომ ვსთქვათ — შედარებითი, „სოციალური“. თუ რომ პროლეტარიატის კეთილდღეობის ზრდა უკან რჩება ნაკონალურ სიმდიდრის საერთო ზრდას და აგრეთვე იმ წილის ზრდას, რომელიც ხვდება ექსპლოატატორთა კლასს, მაშინ მუშათა კლასი შედარებით ამათთან თანდათან ლატაკდება. „ნაწარმოებთა მასსა, რომელიც ხვდება თვითველ მუშას, მატულობს, ხოლო მისი წილი ნაწარმოებთა მასსაში კლებულობს; კულტურის ზრდასთან ერთად იზრდება აგრეთვე მისი სხვა და სხვა მოთხოვნები, ხოლო ამ ზრდას უკან რჩება მათ დამაკმაყოფილებელ საშუალებათა ზრდა, და წინა-

აღედგობა მათ შორის თანდათან მატულობს. ამ „სოციალურ“, „რელატივ“ მნიშვნელობით უნდა გავიგოთ მარქსის ტერმინი „გალატაკება“. არა, თუ ამ სიტყვის ფიზიოლოგიურ მნიშვნელობით გავიგებთ, მაშინ, რასაკვირველია, მარქსის მტკიცება შეცდომა იქნებოდა.

რევიზიონისტები თავის მხრივ ამტკიცებენ, რომ კუნთისა და კაუტუკის მხრით ეს სოფისტური, ხელოვნური ახსნა-განმარტებაა (ТОЛКОВАНИЕ) მარქსის სიტყვებისა და სხვა არაფერი. ჰერცი შხამიანად აცხადებს მარქსიზმის ქეშმარიტებათა „რელატივად“ გარდაქმნას:

„ამ შემთხვევაში ჩვენ თავზიანად ვთხოვთ, წინაწინვე საკმაოდ ნათელი გამოთქმა მისცეთ ყოველთვის მაგ თქვენ „რელატიურის“ სიტყვანმარტებას. მაშინ თქვენ დაახლოვებით ასე დაიწყებთ ლაპარაკს: შუათანა წრენი კლებულობენ — რელატიურად, საზოგადოებრივი ანტაგონიზმი მწვედვება — რელატიურად, ხალხი ვარდება სილატაკეში — რელატიურად, დარჩება მხოლოდ ერთი ულტრა დიდი კაპიტალისტი, მის გარეშე კი არ მქანენი — რელატიურად, და ასე ამ ნაირად აქ „რელატიური“ პირდაპირ „მისტიურში“ გადადის.

„შემდეგ, კაუტუკის აზრით, გალატაკება ნიშნავს ტენდენციას, რომელიც აწვევა მუშათა მასას: იგი იჩენს თავს იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მუშა მდგრად უდგება მას წინ და იუმჯობესებს თავის მდგომარეობას; მიუხედავად ამისა, გალატაკება მაინც ძალაში რჩება, როგორც ტენდენცია, გალატაკება რომლისათვისაც ჩვენ შეგვეძლო მოგვეცა შესაფერი სახელი, აბსოლუტურ და რელატიურის მაგიერ... ტენდენციურ გალატაკებისა“ ..

რომელი მხარეა მართალი? თავის ახსნა — განმარტებისთვის ორტოდოქსებს მოჰყავთ შემდეგი დასაბუთება. ისინი ამბობენ: მარქსი სრულიად არ საჭიროებდა სილატაკის „რელატიურად“ გაგებას, რადგან ასეთი გაგება უკვე შევიდა მეცნიერებაში, მაგალითად ლასალი ამბობდაო:

„ყოველი კაცობრიული ტანჯვა და ვაება დამოკიდებულია მხოლოდ იმაზე, თუ როგორ უდრიან ერთმანეთს განსაზღვრულ დროს დამკმაყოფილებელი საშუალებანი და ცხოვრების მოთხოვნილებანი და ჩვეულებანი. ყოველი კაცობრიული ტანჯვა და ვაება, როგორც ყოველი კაცობრიული დამკმაყოფილება და, მაშასადამე, ყოველი კაცობრიული მდგომარეობა იზომება მხოლოდ შედარების გზით იმ მდგომარეობასთან, რომელშიც იმყოფებიან სხვა ადამიანები იმავე დროისა მათ ცხოვრების ჩვეულებრივ მოთხოვნილებათა მიხედვით. ყოველივე მდგომარეობა რომელიმე კლასისა იზომება ყოველთვის მხოლოდ იმავე დროის სხვა კლასების მდგომარეობასთან შედარებით.“

არა ნაკლებ ნათლად საზღვრავს ამას როდბერტუსიცი, რომელიც ჯერ კიდევ თავის პირველ „სოციალურ წერილებში“ კირხმანის მიმართ (1850 წ.) განმარტავს: „სიღარბი ანის ცნება საზოგადოებრივი, ესე იგი რელატიური“.

დაადგინეს-რა, ამნარად, რომ „რელატიური“ ახსნა-განმარტება არის ნამდვილი და არა განზრახვაში გონილი, ორტოდოქსები შემდეგ ასე მსჯელობენ: შესაძლებელია აბსოლუტურ გაგებასთან ერთად შედარებითი ვაგებაცო. საჭიროა მხოლოდ ვაცოდეთ, რომელს მეტრ დასაბუთება აქვს: აბსოლუტურს, თუ რელატიურს. ამ მიზნით უნდა მივმართოთ მარქს-ენგლის სის სხვა ალაგებს და ვნახოთ, რომელ ახსნა-განმარტებას უფრო ეთანხმებიან ისინი: თუ აღმოჩნდა, რომ — მეორე ახსნა-განმარტებას, მაშინ მართალი ჩვენ ვიქნებით და არა რევიზიონისტებიო.

და ორტოდოქსები კიდევ უფროთებენ იმაზე, რომ „სოციალური ტალის“ იმავე პირველ ტომში ნათქვამია იმ „დღეს მუშაობენ“ მორალურ და ინტილექტუალურ ნაყოფზე“, რომელიც მოაქვს მუშებისათვის საფაბრიკო კანონმდებლობას; ნათქვამია, რომ ამ კანონმდებლობის განვითარება „ხელი-ხელ მიდიოდა ფაბრიკის მუშის ფიზიკურსა და მარალურს აღორძინებასთან“, რომელიც უნდა შეეძინა თვით მხედველობა მოკლებულ მეთვალყურესაც“. როგორ-და შეიძლება ამის შემდეგ მუშათა „გალატაკება“, „დათრგუნვა“ გავიგოთ აბსოლუტურად? კითხულობს ბებელი:

„ამხანაგებო! მითხარით ერთი, როგორ შეეძლო ყველა ეს დაწერა მარქსს, თუ იგი გალატაკების თეორიას ბერშტეინის განსაზღვრის თანახმად იღებდა? ეს იქნებოდა უდიდესი წინააღმდეგობა, რომელიც მისთვის ძნელი არ იყო დაემტკიცებია. თუ რომ გალატაკების თეორია მართალი ყოფილიყო, მაშინ მარქსს არ შეეძლებოდა გალაშქრება სამუშაო ქირის რკინის კანონის საწინააღმდეგოდ!“

გარდა ამისა, ორტოდოქსებს შეუძლიათ თავის სასარგებლოდ მოიყვანონ ფრიდრიხ ენგელსის ორი მოწმობა: ერთი — მის წერილიდან კაუტუკის მიმართ 1890 წ და მეორე — მის სტატიიდან ბრენტანოს წინააღმდეგ 1891 წ.

„მართალი არ არის ის აზრი, ვითომ პროლეტარიატის სილატაკე თან და თან მატულობდეს. ორგანიზაციის ზრდა ხელს უშლის სილატაკის ზრდას. ხოლო, რაც უფროდ მატულობს — ეს უზღუნველყოფა პროლეტარიატის არსებობისა“.

„ყოველთვის განმეორებული მითითება ამ ნოკლენახე, რომ მუშათა კანონმდებლობას და მუშათა კავშირების ორგანიზაციის შეუძლიათ გააუმჯობესონ მუშათა მდგომარეობა, არავითარ შემთხვევაში არ ჩაითვლება ბრენტანოს აღმოჩენად. დაწყებული წიგნიდან: „მუშათა კლასის მდგომარეობა ინგლისში“ (1845 წ.) და „ფილოსოფიის სილატაკე“ (1845 წ.) ვიდრე „კაპიტალამდ“ და ჩემს უკანასკნელ წერილებამდე, მე და მარქსი ყოველთვის ვამტკიცებდით ამავე“.

ასეთია ორტოდოქსების არგუმენტაცია. უმთავრესი მისი ნაკლი იმაში მდგომარეობს, რომ მას არაშარდაზიანი დასაბუთების ხასიათი აქვს. იგი იქნებოდა სწორი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვირწმუნებთ, რომ ისეთ მოაზრეთ, როგორც იყვენ მარქსი და ენგელსი, დღესავით ნათელ წინააღმდეგობაში ჩავარდნა არ შეეძლოთ... პირდაპირი დამოწმება იმისა, რომ მარქსს გალატაკება „რელატიურად“, „სოციალურად“ ესმოდა, ორტოდოქსებს არ მოუციათ. მათ ვერ მონახეს ვერც ერთი ალაგი, სადაც მარქსს ჰქონდეს ახსნილი „რელატიური“ მნიშვნელობა თავის ტერმინოლოგიისა. გ. კ.

(დასასრული იქნება)

კეთილი მთავარი

იყო და არა იყო, იყო ერთი კეთილი მთავარი. თუკა ჩვეუნიანზე იშვიათი კეთილი მთავარი, მაგრამ მაშედალი ფაშა, სან ლუკაის ვილაიეტის მთავარი, ნამდვილად კეთილი მთავარი იყო. სულემ ბეგის მოკვლისთვის შესტავა ეფენდის ჩამოხრჩობა გადაწყვიტა სამხედრო სამმართველომ. გადაწყვეტილება აღსრულებაში ვერ მოჰყავდათ, რადგან მთავარი ხელის მოწყობა აცხადებდა.

— თქვენო აღმატებულებებო! დედამისამდინ თავის დაკრით მოახსენა მთავარს ერთ-ერთს სამხედრო საზღვარს წყევლა არაშეხადამ. — ნუ ფუჟანობთ, ხელი მააწერეთ განაჩენს, მთელი მხედრობა თხოუ-

